

3–6-vuotiaiden lasten vertaisryhmistä syrjäytymisen tunnistaminen varhais- kasvatuksessa

Susanna Äijänen

Opinnäytetyö, AMK

Kesäkuu 2023

Sosionomi (AMK)

Äijänen, Susanna

3–6-vuotiaiden lasten vertaisryhmistä syrjäytymisen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kesäkuu 2023, 48 sivua

Terveys- ja hyvinvointialat. Sosionomi tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvatuksen työntekijöiden havaintoja lasten välisestä syrjinnästä, sekä yksilön syrjäytymisestä päiväkodin vertaisryhmästä. Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen, aineisto kerättiin pienen keskisuomalaisen kunnan kaikista kolmesta päiväkodista puolistrukturoidulla sähköisellä Microsoft Forms-kyselylomakkeella. Kysely lähetettiin 36 työntekijälle, joista 18 vastasi. Aineisto analysoitiin aineistonlähtöisellä sisällönanalyysillä.

Syrjäytyminen on yhteiskunnallinen epäkohta. Laadukas varhaiskasvatus ehkäisee syrjäytymistä. Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa lapsi voi kokea osallisuutta, oppimista ja turvallisia vertaissuhteita. Vuonna 2021 varhaiskasvatukseen osallistui noin 75 % suomalaisista lapsista, joten se tavoittaa suuren osan alle kouluikäisistä lapsista. Tämän vuoksi varhaiskasvatukseen panostaminen on tärkeää. Lisäksi aihe on ajankohtainen 1.6.2023 tulevan tasa-arvo lakimuutoksen vuoksi. Laki velvoittaa varhaiskasvatusyksiköitä laatimaan tasa-arvosuunnitelman ja toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman. Lakiuudistuksessa tarkennetaan häiritään ja syrjintään liittyviä velvoitteita.

Tuloksista ilmeni, että varhaiskasvatuksen työntekijät havaitsevat syrjäytymistä jo päiväkotikäisillä lapsilla. Tuloksista nousi esille erityisesti vapaan leikin aikana tapahtuvaa syrjäytymistä. Syrjäytymiseen vaikuttivat esimerkiksi lapsen luonne sekä sosiaaliset-, tunne- ja leikki-aidot. Lisäksi tuloksissa korostui aikuisen havainnoinnin ja läsnäolon merkitys syrjäytymisen ehkäisyssä.

Avainsanat (asiasanat)

Syrjäytyminen, syrjintä, osallisuus, yksinäisyys, kiusaaminen, varhaiskasvatus, päiväkodin vertaisryhmä

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Äijänen, Susanna

Identifying social exclusion of 3 to 6 years old children from their peer groups in early childhood education.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, June 2023, 48 pages

Health and welfare. Bachelor of Social Services. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The purpose of the thesis was to find out about early childhood education workers finding on discrimination between children and social exclusion of the child from the kindergarten group. The study was qualitative. The data was collected from three kindergartens in a small central Finnish municipality using an electronic questionnaire. The survey was sent to 36 employees, of which 18 responded. The material was analyzed with material-oriented content analysis.

Marginalization is a disadvantage in society. High-quality early childhood education prevents social exclusion. In high-quality early childhood education, a child can experience participation, learning and safe peer relationships. In 2021, around 75% of Finnish children participated in early childhood education. Early childhood education reaches a large proportion of children under school age. Investing in early childhood education is important. The topic is relevant for the upcoming equality law amendment on June 1, 2023. The law obligates early childhood education unit to draw up an equality plan and a functional equality plan. Both laws specify the obligations of harassment and discrimination.

The results report that early childhood educators observe social exclusion in kindergarten-age children. Especially during free play, discrimination occurs. Marginalization is influenced by the child's character, social skills, emotional skills and play skills. The responses emphasized the adult's and observation and the importance of presence in the prevention of social exclusion.

Keywords/tags (subjects)

Social exclusion, discrimination, participation, loneliness, bullying, early childhood education, peer groups in kindergarten

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Varhaiskasvatus.....	4
3	Vertaisryhmät.....	6
4	Syrjäytymisen määrittely	8
4.1	Syrjäytyminen ja syrjintä	8
4.2	Sosiaalinen syrjäytyminen.....	10
4.3	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	11
4.4	Leikki osallistavana toimintana	12
4.5	Yksinäisyys.....	14
4.6	Kiusaaminen	15
5	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	17
6	Opinnäytetyön toteutus.....	17
6.1	Kohderyhmän kuvaus.....	18
6.2	Aineistonkeruu	18
6.3	Aineiston analysointi.....	19
7	Tulokset.....	20
7.1	Taustatiedot	20
7.2	Lasten välisen syrjinnän havainnointi	21
7.3	Syrjäytymiseen vaikuttavat tilanteet ja tekijät	22
7.4	Syyt lasten väliseen syrjintään	24
7.5	Ennaltaehkäisevät toimet syrjimistilanteissa.....	25
8	Johtopäätökset.....	26
9	Pohdinta.....	31
9.1	Eettisyys ja luotettavuus	32
9.2	Ammatillinen kasvu	34
9.3	Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet.....	35
	Lähteet	37
	Liitteet	43
	Liite 1. Kyselylomake	43
	Liite 2. Aineistonkeruuseen liittyvä saatekirje	45

1 Johdanto

Viime aikoina yhteiskunnassamme on puhuttu paljon varhaiskasvatuksen kriisistä. Kuinka taata tasa-arvoinen ja syrjimätön varhaiskasvatus tästä huolimatta? On tärkeää huomioida, että yksi tärkeimmistä ihmisoikeuksista on syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus. Se on myös keskiössä perusoikeuksia koskevassa lainsäädännössä. (Iivonen 2016.) Kukaan lapsi ei kuitenkaan synny syrjijäksi. Lapsuus on erilaisten asioiden opettelua.

Tutkimuksissa on todettu, että syrjäytyminen saattaa kuitenkin alkaa jo varhaislapsuudessa (Lehto 2018). Pienten lasten syrjäytyminen on vahvasti yhteydessä lähiyhteisöön. Syrjäytymisriskiä lisäävät perheen kokonaistilanteen ongelmat, kuten huoltajien työttömyys ja taloudellinen niukkuus (Lämsä 2009, 37–39). Tämänhetkinen yhteiskunnan hintojen jyrkkä nousu on eniten lapsiperheitä kurittavaa (Forsberg 2022). Forsberg kertoo, että Ristikarin (2022) mukaan Suomessa elää köyhyydessä arvioilta noin 130 000 lasta. Lämsä (2009, 37–39) lisää syrjäytymiseen liittyvän myös yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka tuottavat ihmisen normaaliin kehitykseen riskejä. Syrjäytyminen on ollut ajankohtainen aihe yhteiskunnassamme pitkään, mutta erityisesti se on noussut taas koronavirustaudin (Covid-19) epidemian myötä, sillä koronavirustaudin aiheuttama pandemia toi koko Suomeen poikkeusolot.

Myös varhaiskasvatuksessa nämä poikkeusolot alkoivat näkyä maaliskuussa 2020, jolloin käyttöön otettiin valmiuslaki (1552/2011). Päiväkoteja ei suljettu missään vaiheessa, mutta koulujen siirryttyä etäopetukseen se vaikutti myös päiväkoteihin. Valtioneuvosto linjasi, että aikavälillä 16.3.-14.5.2020 alle kouluikäisten lasten hoito tulisi järjestää kotona. (Gillberg & Ruokonen 2020.) Tämän myötä mm. lasten sosiaalista kanssakäymistä rajoitettiin, kun lapset eivät päässeet näkemään kavereitaan päiväkodissa, sekä harrastustoimintaa supistettiin ympäri Suomen (Majlander, Kilpeläinen & Tuunainen 2022). Epidemian myötä myös lasten vertaisryhmäkokemukset jäivät niukemmaksi, koska koko Suomi ”sulkeutui”.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on yhdessä huoltajien kanssa edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Sitä säätelevät varhaiskasvatuslaki (540/2018) sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Lasten kanssa työskennellessä on kyse heidän tulevaisuudestaan ja varhaislapsuudessa luodaan pohja tulevaisuudelle. Heikkilä (2020) toteaaakin, että lapsiin panosta-

malla voi olla kauaskantoiset positiiviset vaikutukset. Varhaiskasvatuksessa kehitetään myös lapsen sosioemotionaalisia taitoja. Tämä tarkoittaa toimintaa vertaisryhmissä, sekä muiden ihmisten kunnioitusta. Lasten kanssa opetellaan myös esimerkiksi riitojen ratkaisemista. (Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa n.d.) Lisäksi varhaiskasvatuksen tavoitteena on ehkäistä syrjäytymistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 14). Lehto (2018) artikkelissaan toteaa, että Karilan (2016) vaikuttava varhaiskasvatus – tilannekatsauksen mukaan syrjäytymisen ehkäisyssä on olennaista, että lapset osallistuvat laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Lisäksi varhaiskasvatukseen tulevan lakiuudistuksen myötä tarkennetaan häirintään ja syrjintään liittyviä velvoitteita. 1.6.2023 alkaen varhaiskasvatuksessa otetaan käyttöön niin sanottu tasa-arvolaki (609/1986). Tämä laki velvoittaa varhaiskasvatusyksiköitä laatimaan tasa-arvosuunnitelman, sekä yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman. (Velvoite laatia tasa-arvosuunnitelma laajenee varhaiskasvatukseen 2023.) Syrjäytymisen ehkäisy on kuitenkin haastavaa ja sitä täytyy tapahtua yhteiskunnan jokaisella tasolla. Myöhemmässä elämänvaiheessa syrjäytyminen aiheuttaa yhteiskunnalle suuria taloudellisia menetyksiä. Lisäksi se aiheuttaa kärsimystä syrjäytyneelle, joten ennaltaehkäisy on tärkeää jo varhaislapsuudesta lähtien. (Varhainen tuki ja syrjäytymisen ehkäisy n.d.)

Opinnäytetyössäni tutkin lasten sosiaalista syrjäytymistä kuten kavereiden puutetta, yksinäisyyttä ja kiusaamista. Kohderyhmäni ovat pienen keskisuomalaisen kunnan varhaiskasvatushenkilökunnan havaintoja 3–6-vuotiaiden lasten välisestä syrjimisestä sekä yksilön syrjäytymistä varhaiskasvatuksen vertaisryhmistä. Sekä niiden ennaltaehkäisymahdollisuuksia. Aineisto kerättiin puolistrukturoidulla kysellä yhdestätoista varhaiskasvatusryhmästä. Opinnäytetyön tiedonhankinta tehtiin systemaattisesti sekä manuaalisena hakuna. Tiedonhankinnassa käytettiin seuraavia hakusanoja: ”*syrjäytyminen, syrjäytyminen AND lapsuus, syrj* AND laps*, varhaiskasvatus, syrjäytyminen AND varhaiskasvatus, leikki, leikki AND varhaiskasvatus, yksinäisyys ja kiusaaminen*. Näitä hakusanoja käytettiin seuraavissa tietokannoissa Helda:ssa, Finna:ssa, Jyx:ssä ja Theseuksessa. Lisäksi Google Scholaria ja aikakauslehtiä käytettiin manuaalisessa tiedonhaussa. Aineiston mukaanotto-kriteereinä olivat se, että aineisto on suomalainen tai englantilainen, sekä se on julkaistu vuonna 2010 tai sen jälkeen. Lisäksi oli tärkeää, että aineisto on luotettavasta lähteestä.

Syrjäytymistä pienten lasten keskuudessa on tutkittu vähän. Aiheeksi valittiin ajankohtainen ja merkityksellinen aihe. Erityisesti työni myötä nousi mielenkiinto tutkia lasten syrjäytymistä päiväkodin vertaisryhmistä. Työskentelen tällä hetkellä opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeessa, jonka aiheena on syrjäytymisuhan alla olevien lasten ja perheiden tukeminen varhaiskasvatuksessa. Taustalla on Suomen entisen pääministerin ”Sanna Marinin hallituksen ohjelman tavoitteita, että sivistys, koulutus ja osaaminen muodostavat yhteiskunnan perustan jatkossakin. Laadukas ja tasa-arvoinen varhaiskasvatus on suomalaisen hyvinvoinnin kivijalka, jonka perustana on kyky tasoittaa perhetaustasta johtuvien erojen merkitystä lapsen oppimiseen ja hyvinvointiin.” (Valtion erityisavustus varhaiskasvatuksen tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin ja laadun kehittämiseen n.d.)

2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen juuret ulottuvat aina 1830-luvun lopulle (Korkeakivi 2018). Varhaiskasvatuksen kehittyminen nykypisteeseen on ollut pitkä ja monivaiheinen prosessi. Varsinaisena perustajana pidetään saksalaista pedagogia Friedrich Fröbeliä (Korkeakivi 2018). Roos (2016) toteaa Fröbelin kasvatustajatteluissa lapsen olleen aktiivinen toimija. Hän korosti leikin merkitystä lapsen kehitykselle (Roos 2016, 52). Suomen varhaiskasvatuksen äidiksi tituleerattu Hanna Rothman perusti ensimmäisen kaikille avoimen kansanlastentarhan vuonna 1888 (Hanna ja Betty suomalaisen lastentarhatoiminnan uranuurtajakaksikko n.d.). 1990-luvun puolivälissä lastentarhaopettajien koulutus siirtyi yliopistoihin. Tämän jälkeen varhaiskasvatus on ollut tutkimuspohjaista. (Korkeakivi 2018.)

Nykypäivänä varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu ja sitä säätelevät varhaiskasvatuslaki (540/2018) sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa, sekä avoimena varhaiskasvatustoimintana. Jokaisella alla kouluikäisellä on oikeus saada varhaiskasvatusta. (Varhaiskasvatuslaki; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.) Pihlaja ja Viitala (2019) kiteyttävät Hujalan (1996) ja Kinoksen (2002) lähteiden perusteella mitä varhaiskasvatus on, sekä kuinka sitä voidaan määritellä: Varhaiskasvatus on pedagogista toimintaa. Sitä voidaan määritellä eri tavoin aina sen mukaan mikä aikakausi on kyseessä, missä kulttuurissa toimitaan tai eri painotuksien mukaan. Se on myös oma tieteenalansa. (Pihlaja & Viitala 2019, 18.) Varhaiskasvatuksella on siis monia tavoitteita. Varhaiskasvatusta toteutetaan yhteistyössä huoltajien kanssa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 14).

2022, 10–11). Varhaiskasvatuksen työntekijät yhdessä huoltajien kanssa edistävät lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Lisäksi varhaiskasvatuksen tarkoituksena on luoda kaikille yhdenvertainen ja tasa-arvoinen varhaiskasvatus, sekä ehkäistä lasten syrjäytymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 14.) Toimiva kasvatusyhteistyö on laadukkaan työn kulmakivi, sekä lapsen parhaaksi. Huoltajat ovat lapsensa parhaita asiantuntijoita.

Varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet luovat pohjan varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Varhaiskasvatuslaki (540/2018) määrittää varhaiskasvatukselle tavoitteet. Lisäksi opetushallitus on varhaiskasvatuslain pohjalta määrittänyt varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tämän pohjalta luodaan lapselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, sekä paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteena on luoda kaikille lapsille tasa-arvoinen ja yhdenmukainen varhaiskasvatus. Lisäksi sen tarkoituksena on ohjata, tukea ja kehittää varhaiskasvatuksen toteutusta. ”Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys”. Tämän vuoksi varhaiskasvatuksen työntekijöiden on tärkeää tuntea varhaiskasvatussuunnitelman perusteet hyvin, jotta työtä voi tehdä lain ja opetushallituksen velvoittamalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 7–8.)

Varhaiskasvatuslaki (540/2018) määrittää henkilöstön koostuvan varhaiskasvatuksen opettajista, varhaiskasvatuksen sosionomeista, sekä varhaiskasvatuksen lastenhoitajista. Lisäksi varhaiskasvatuksessa työskentelee muitakin ammattilaisia, kuten erityisopettajia, ryhmä- ja henkilökohtaisia avustajia, varahenkilöitä, pedagogisia johtajia, varajohtajia, päiväkodin johtajia. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 25–31§.) Suurin osa varhaiskasvatuksen ryhmistä rakentuu siten, että ryhmässä työskentelee yksi varhaiskasvatuksen opettaja, sekä kaksi varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa. Elämme kuitenkin tällä hetkellä henkilöstön osalta siirtymäaikaa. Varhaiskasvatuslaissa (540/2018, 37§) määritetään, että 1.1.2030 tulee voimaan laki, jonka mukaan varhaiskasvatuksen lapsiryhmässä täytyy jatkossa olla vähintään kahdella kolmasosalla varhaiskasvatuksen opettajan tai varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatuksen opettajia ja sosionomeja tarvitaan jatkossa lisää. Varhaiskasvatusta voi järjestää kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 1§).

Jokaisella lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 12§). Lapsen huoltajat päättävät lapsen osallistumisesta siihen (Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen 2019.) Varhaiskasvatus on nykypäivänä keskeinen perheiden palvelu, johon suurin osa lapsista osallistuu ennen kouluikää. Päiväkodit ovat matalan kynnyksen kohtauspaikkoja ja antavat merkityksellistä kasvatustukea perheiden arkeen. Varhaiskasvatus on muuttunut vuosien saatossa. Suomalaisen varhaiskasvatuksen yksi pääpainoista on edelleenkin lapsilähtöisessä pedagogiikassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 39)

3 Vertaisryhmät

Jokaisella ihmisellä on perustarpeita. Yksi ihmisen perustarpeista ovat sosiaaliset suhteet eli yhteenkuuluvuuden ja rakkauden tarpeet. Myös lapsi tarvitsee sosiaalisia suhteita kehittyäkseen yhteiskunnan jäseneksi. Junntila (2015, 179) toteaa sosiaalisten taitojen kehittyvän ja opittavan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Neitola (n.d.) kertoo, että vertaisryhmässä lapset oppivat toisiltaan monia yhdessä toimimiseen liittyviä taitoja. Vertaisryhmien ulkopuolelle jäävät lapset ovat siis heikossa asemassa sosiaalisten taitojen opettelussa. Junntila (2015, 179) vertaakin lasta, joka jää vertaisryhmän ulkopuolelle lapseen, joka opettelisi uimaan ilman, että pääsee veteen. Vertaisryhmillä on todettu olevan vahva merkitys syrjäytymisen ehkäisemiseen. Yhteinen toiminta lisää merkityksellisuuden tunnetta, sekä vahvistaa suhdetta muihin ihmisiin. (Nivala & Rynnänen 2019, 141.) Reivinen ja Vähänkylä (2013, 37–45) toteavat, että lapset kehittyvät ja oppivat ainoastaan yhteydessä toisiin. Koivunen ja Lehtinen (2015, 47) yhdessä toteavat, että lapsille on tärkeää kuulua juuri tiettyyn ryhmään.

Yksi tyypillisin lapsen vertaisryhmä on päiväkotiryhmä. Tämän lisäksi lapsella voi olla vertaisryhminä esimerkiksi harrastusryhmiä. Myönteiset kokemukset vertaisryhmistä antavat lapselle mahdollisuuden tuntee kuuluvansa ryhmään, sekä kehittää itsetuntemustaan, itsetuntoaan ja sosiaalisen todellisuutensa ymmärtämistä. (Laine 2002, 13–16.) Elävä vuorovaikutus on lapsen kehitykselle välttämätöntä. Kun lapsi tulee ryhmään, hänen ensisijainen pyrkimyksensä on oppia olemaan niin, että hän saa hyvää palautetta. Elokuussa 2020 subjektiivinen päivähoito-oikeus palautettiin ja näin ollen jokaisella varhaiskasvatusikäisellä lapsella on oikeus kuulua varhaiskasvatukseen. Leskelän ja muiden (2022, 16–17) mukaan Bardy ym. (2018) toteavat päivähoito- ja koulutusmahdollisuuksien turvaamisen kaikille lapsille olevan keskeinen kanava lasten eriarvoisuuden vähentämiseksi.

Päivähoidossa lasten kokemukset vertaisryhmistä alkavat varhain. Päiväkoti onkin lapselle usein ensimmäinen kokemus kodin ulkopuolisesta ryhmästä. Aluksi lapsia ainoa yhdistävä tekijä on yhteinen päiväkotitoiminta. Tämän jälkeen lapset joutuvat tilanteeseen, jossa heidän täytyy itse muodostaa sosiaalisia suhteita ja löytää kavereita. (Vuorisalo & Eerola-Pennanen 2017, 245.) Ryhmätoiminnan eli vertaisryhmän tavoitteena on osallisuuden lisääntyminen, sosiaalisten suhteiden kehittyminen, sekä vertaistuen saaminen kokemuksista jakamalla. Neitola (n.d.) kertoo, että lapsuustutkija Hartup on todennut, että lapsuudessa älykyys tai kouluarvosanat, eivät ole aikuisuudessa selviytymisessä tärkeintä vaan se, kuinka lapsi tulee toimeen toisten ihmisten kanssa. Tämän vuoksi ryhmässä toimintaa ja sosiaalisia taitoja on tärkeää opettaa jo varhaiskasvatusiässä. Lisäksi Neitola (n.d.) toteaa, että sosiaaliset- ja tunnetaidot ovat taitoja, mitä tarvitaan, kun ollaan toisten ihmisten kanssa. Hyvät vuorovaikutus- ja tunnetaidot ehkäisevät myös syrjäytymistä. (Neitola n.d.)

Ryhmässä on tärkeää rakentaa turvallinen tunnelma, sekä korostaa lapsille, että jokaisella on oikeus olla mukana omana itsenään (Ryhmätoiminta ja toiminnalliset menetelmät 2020). Pienten lasten kohdalla varhaiskasvatuksessa on opettajalla merkittävä rooli osallistumisen tukijana (Koivunen & Lehtinen 2015, 178). Turvallisen ilmapiirin luominen edellyttää kaikilta hyväksymistä, hyväksyntää sekä vuorovaikutusta, joka kehittää kuulumisen tunnetta. Kuulumisen tunne on henkilökohtainen kokemus, jossa ihminen kokee, että voi osallistua toimintaan omana itsenään turvallisessa ilmapiirissä. On tärkeää muistaa, että turvallisesti koetussa ilmapiirissä voi kokea myös negatiivisia tunteita. (Nivala & Ryyänen 2019, 141.)

Vuorisalo ja Eerola-Pennanen (2017, 135) toteavat kun tarkastellaan lapsiryhmän vuorovaikutusta kielteisenä ilmiönä, on kiinnitettävä huomiota nimenomaan sosiaalisiin suhteisiin. Lapsen on tärkeää päästä harjoittelemaan vuorovaikutustaitoja ennen kouluikää vertaisryhmissä. Lapsen täytyy oppia sääntöjen noudattamista, jakamista, vastavuoroisuutta ja toisten huomioonpitoa. Sillä positiiviset leikkikokemukset tutkitusti parantavat lapsen sosiaalisia taitoja, sekä itsetuntoa ja vaikuttavat myönteisesti kognitiivisten taitojen kehitykseen. (Liuska & Turunen 2015, 19.)

Koivunen ja Lehtinen (2015) toteavat kun tarkastellaan vertaisryhmässä syrjäytymisriskissä, olevaa lasta on hänellä usein sisään- tai ulospäin nähtäviä psykososiaalisia vaikeuksia. Lasten sosiaalisessa maailmassa, lapsen minäkäsityksellä ja sosiaalisilla taidoilla on iso merkitys. Kun lapsi käyttäytyy hyökkäävästi tai vetäytyy herättää se usein muissa lapsissa torjuntaa. (Koivunen & Lehtinen 2015,

194.) Neitola (n.d.) toteaakin, että helposti tulistuvan tai tavaroita heittelevän lapsen ei ole helppoa päästä mukaan vertaisryhmätoimintaan. Tämän vuoksi tällainen lapsi voi jäädä toistuvasti vertaisryhmätoiminnan ulkopuolelle. On tärkeää muistaa, että vertaisryhmän hyväksyntä, lapsen torjunta, lapsen vuorovaikutustaidot sekä aikuisen tuki lapselle vaikuttavat kaikki lapsen osallistumiseen ja toimintaan vertaisryhmässä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 178–194.)

4 Syrjäytymisen määrittely

Tässä tutkimuksessa syrjäytyneellä lapsella tarkoitetaan sosiaalisesti syrjäytyneitä lasta. Aluksi määritellään yleisesti syrjäytymistä ja syrjintää sekä sosiaalista syrjäytymistä. Lisäksi käsitellään osallisuutta varhaiskasvatuksessa, joka nähdään eräänlaisena vastaparina syrjäytymiselle. Tämän jälkeen käsitellään leikkiä sillä, se on yksi lapsuusiän tärkein sosiaalisten taitojen opettaja ja hyvät sosiaaliset taidot ehkäisevät syrjäytymistä (Neitola n.d.) Lopuksi käsitellään yksinäisyyttä ja kiusaamista, jotka ovat aiempien tutkimusten mukaan vahvasti yhteydessä lapsen syrjäytymiseen (Nivala 2017, 37).

4.1 Syrjäytyminen ja syrjintä

Käsitteenä syrjäytyminen on moniulotteinen. Syrjäytymiselle ei löydy kirjallisuudesta yhtä oikeaa määritelmää. Raunio (2006, 5) toteaa, että syrjäytyminen on kompleksinen yhteiskunnallinen ilmiö, jota ei voida määritellä yksiselitteisesti. Sutela, Törmäkangas, Toikka, Haapakorva, Hautakoski, Hakovirta, Rasinkangas, Gissler ja Ristikari (2016, 10) määrittelevät, että syrjäytyminen ei ole vain yhdeltä elämänalueelta ulkopuolelle jäämistä, vaan pikemminkin useampien tekijöiden samanaikaista kasautumista. Kun taas Reivinen ja Vähäkylä (2013, 23) määrittävät, että syrjäytymisellä tarkoitetaan huono-osaisuuden kasautumista yhdelle ihmiselle niin, että hän ei esimerkiksi erilaisten elämänhallinnan ongelmien kuten puutteellisen koulutuksen tai työttömyyden vuoksi osallistu yhteiskunnan toimintaan. Veirton (2020) mukaan Saari toteaa, että syrjäytynyt ei tarkoita yhtenäistä ihmisryhmää vaan tapahtumasarjaa. Syrjäytymiskierre voi siis alkaa, kun ihminen kohtaa yhden tai useamman haasteen elämässään. Syrjäytymiskierteestä on myös mahdollista päästä pois esimerkiksi hyvällä elämänhallinnalla. (Veirto 2020.) Kaikki tutkijat määrittävät syrjäytymiskäsitettä vähän eri tavoin. Pienten lasten kohdalla se on kuitenkin vaikeampaa. Pienten lasten syrjäytyminen on vahvasti yhteydessä lähiyhteisöön eli perheeseen. Lapsen hyvinvoinnin kulmakivenä pidetään yleensä hänen lähiyhteisöään eli perhettä. Forssén, Laine ja Tähtinen (2002) toteavat,

että lapselle perheen ulkoiset ja sisäiset resurssit voivat olla suojaavia tai riskiä lisääviä tekijöitä hyvinvointia ajatellen. Pienten lasten kohdalla päiväkodissa ilmenee kuitenkin sosiaalista syrjäytymistä, joihin tässä tutkimuksessani keskityn. Pienillä lapsilla ulkopuolelle jättämiseen voivat vaikuttaa myös sosiaalisten taitojen kehittymättömyys.

Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että syrjäytyminen periytyy ja tämä voi näkyä jo varhaislapsuudessa. Aiemmissa suomalaisissa tutkimuksissa on todettu, että erilaisia vanhemmuutta kuormittavia tekijöitä ovat yksinhuoltajuus, pitkä toimeentulon asiakkuus, sairaalahoitoa vaatineet mielenterveysongelmat tai muu vakava sairastuminen, pitkään jatkunut työttömyys ja vähäinen koulutus. (Ristikari, Keski-Säntti, Sutela, Haapakorva, Kiilakoski, Pekkarinen, Kääriälä, Aaltonen, Huotari, Merikukka, Salo, Juutinen, Pesonen-Smith & Gissler 2018, 17). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen 18- vuoden ”Suomi lasten kasvuympäristönä” seurantatutkimuksessa kerrotaan, että (Haapakorvan ym. 2017; Hillin ym. 2017; Paanasen & Gisslerin 2014; Ristikarin ym. 2016) tutkimuksissa on huomattu vanhemmuutta kuormittavat tekijät, jotka ovat selkeässä yhteydessä lasten myöhemmin kohtaamiin haasteisiin. Näitä haasteita lapsen myöhemmässä elämässä ovat koulunkäyntiin- ja työelämään kiinnittyminen, mielenterveydelliset haasteet, sekä riski tulla sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. (Riskikari ym. 2018, 17.)

Salmi, Mäkelä, Perälä ja Kestilä (2012) kertoivat jo vuonna 2012 terveyden ja hyvinvoinnin raportissa, että syrjäytymisen riskit liittyvät erityisesti toimeentulotukeen. Lapsiperheiden toimeentulo on viimeisten 15–20 vuoden aika vaikeutunut. Jos lapsella ei ole varaa harrastuksiin ja yhteydenpitovälineisiin kavereiden kanssa, hän voi jäädä kaveripiirin ulkopuolelle. Yksinäisyys lapsuudessa lisää vahvasti syrjäytymisriskiä. (Salmi ym. 2012, 5.) Syrjäytyminen on yhteiskunnallinen epäkohta, kuten myös Raunio edellä määritteli. Vuonna 2020 alkanut epidemia covid - 19 on haastanut kaikkia yhteiskunnan jäseniä, kuten myös lapsiperheitä. Perheet ovat pandemian myötä joutuneet lisääntyneesti syrjäytymisen kierteeseen mm. taloudellisten ongelmien vuoksi. (Kestilä, Kapiainen ja Mesiäislehto 2022, 8.) Syrjäytymisenkierteeseen ei välttämättä voida kuitenkaan vaikuttaa.

Suomessa syrjintä on kiellettyä perustuslain (731/1999), yhdenvertaisuuslain (1325/2014), tasa-arvolain (609/1986), rikoslain (39/1889) sekä useiden yksittäisten erityislakien nojalla. Lisäksi varhaiskasvatuksessa syrjinnästä säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018) sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022). Syrjintä tarkoittaa sitä,

että toista kohdellaan huonommin kuin toista. Syrjintää ilmenee sekä välittömänä, että välillisenä. Välitön syrjintä on sellaista, kun lapsi saa osakseen muuta huonompaa kohtelua esimerkiksi vammaisuuden, erityispiirteen tai etnisen taustan vuoksi. (Syrjintä n.d.) Varhaiskasvatuksessa lapset voivat syrjiä toisiaan esimerkiksi leikkiporukasta pois jättämisellä. Välillinen syrjintä on erilaista. Siihen ei ole yhtä helppoa puuttua. Varhaiskasvatuksessa ammattilainen voi esimerkiksi käyttäytyä tiettyä yksittäistä lasta kohtaan ivallisesti. (Syrjintä n.d.) Myös lapset osaavat syrjiä toisiaan hienovaraisesti ja piilotellen.

4.2 Sosiaalinen syrjäytyminen

Kuten aiemmin todettiin, on sosiaalinen syrjäytyminen eli esimerkiksi kavereiden puute yleisin päiväkodissa havaittava syrjäytymismuoto. Vuonna 2001 Turun yliopiston kahdeksan tutkijaa toteuttivat tutkimusprojektin ”pienien lasten sosiaaliset suhteet”. Tutkijat tutkivat pääasiassa lasten mielenkiintoa syrjäytymisestä varhaiskasvatuksen vertaisryhmistä. Tutkimuksessa oli mukana 205 viisiseitsemänvuotiaasta lasta, yhdeksästä päiväkodista varsinaissuomesta. Lisäksi tutkijat haastattelivat päiväkotien henkilökuntaa ja selvittivät heidän käsityksiään syrjäytymisriskissä olevien lasten käyttäytymispiirteistä ja erityisesti sosiaalisista taidoista. Vanhemmat arvioivat myös lastensa leikki-käyttäytymistä. (Laine 2002, 3–5.)

Tutkimuksessaan Laine (2002) toteaa, että torjuttujen, kiusattujen, kiusaajien, syrjäänvetäytyvien ja yksinäisten lasten katsottiin olevan syrjäytymisriskissä. He jäivät erilleen lapsuuden sosiaalisista suhteista ja tämän myötä normaalista sosiaalisesta kanssakäymisestä. Tutkimuksessa lapset jaettiin yksi- ja moniongelmaisiin, sekä sisään- ja ulospäin oireileviin. Näillä lapsilla oli selvästi puutteellisemmat sosiaaliset taidot ja enemmän ongelmia vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisten käyttäytymisten vaikeudet näyttivät kasvautuvan moniongelmaisuuden myötä. Usein toiset lapset myös suhtautuivat moniongelmaisiin lapsiin negatiivisesti. (Laine 2002, 5.)

Yleistä tutkimuksessa oli, että lapsilla oli useita ongelmia yhtä aikaa. Tutkimuksen johtopäätös oli, että jos lapsella on viisivuotiaana ongelmia vertaissuhteissaan, on todennäköistä, että niitä on myös seitsemänvuotiaana. Lisäksi lapselle riskitekijöiden kasautuessa ja jatkuessa voidaan puhua syrjäytymiskierteeseen joutumisesta ja vertaissuhteista syrjäytymisestä eli sosiaalisesta syrjäytymisestä. Varhaiskasvatuksen pedagogiikassa tarvitaan selkeää tietoa vertaissuhteiden merkityksestä lapsen kehitykselle. (Laine 2002, 6.)

Avaintekijänä lasten hyvinvoinnin ja myöhemmin syrjäytymisen ehkäisyssä on todettu perheiden hyvinvoinnin tukeminen. Ristikarin ja muiden (2018, 11) tekemässä kahdeksantoistavuoden seuranta tutkimuksessa Heckmannin (2018) mukaan syrjäytymistä ehkäistään tehokkaimmin varhaiskasvatukseen panostamalla ja perheiden tukemisella. Lisäksi Seväsen (2019) artikkelissa Björklund toteaa, että lähes jokaisella syrjäytyneellä nuorella on taustalla kiusatun tai ulkopuolelle jäämisen kokemus. Varhaiskasvatuksessa on siis tärkeää havainnoida torjuttuja, kiusaavia, kiusattuja, syrjään vetäytyviä ja yksinäisiä lapsia ja näin ollen ehkäistä mahdollista syrjäytymistä.

4.3 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Osallisuus nähdään eräänlaisena vastaparina syrjäytymiselle. Lisäksi lasten osallisuus on varhaiskasvatuksessa pedagogisen toiminnan keskeinen tavoite. Osallisuus on kuulumista johonkin kokonaisuuteen, joka liittyy hyvinvoinnin osa-alueisiin. Jokaisen lapsen tulee tulla kuulluksi varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3§). Roos (2016, 56) kertoo, että on todettu lapsen kokevan aitoa osallisuutta vain siinä tapauksessa, että aikuiset haluavat tavoittaa lapsen näkökulman asioihin. Osallisuus ja vaikutus huomioidaankin varhaiskasvatuslaissa (540/2018, 20§) omana pykälänään. Nähdyksi tuleminen vahvistaa lapsen itsetuntoa, luottamusta aikuisiin sekä omanarvontuntoa (Roos 2016). Lisäksi varhaiskasvatuslaki (540/2018, 20§) määrittää, että lapsen ja huoltajien mielipiteet ja toivomukset on otettava jo varhaiskasvatuksen suunnitteluvaiheessa mukaan, sekä myös varhaiskasvatusta toteuttaessa ja arvioidessa. Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien sopimuksessa lasten oikeuksiin kuuluu lapsen osallisuus, sekä kuulluksi tuleminen (Lapsen oikeuksien sopimus 2015). Näiden lisäksi osallisuus mainitaan useissa kohdissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, sekä myös omana lukunaan: osallistuminen ja kuulluksi tuleminen. Tämä on yksi kuudesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laaja-alaisista osaamisalueista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 27–32.)

Osallisuus nähdään myös eräänlaisena vastaparina syrjäytymiselle (Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! 2018, 32). Se on yksi keskeinen keino ehkäistä syrjäytymistä. Osallisuuden viitekehys pohjautuu sosiaalipoliittisen ja sosiaalipedagogiseen teoriaan. Mitä laajemmin asiaa tarkastelee, sitä paremman kuvan osallisuuden mahdollisuuksista saa. (Isola, Kaartinen, Leeman, Lääperi, Scheider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 14.) Päiväkodissa lapsen oikeus tulla kuulluksi merkitsee varhaiskasvatuksen työntekijöiden vastuuta kuunnella. Päiväkotiartessa lasten osallisuutta voidaan

havainnoida lapsen piirroksista, haastattelemalla lasta, havainnoimalla lasten välistä leikkiä ja keskustelua, sosiogrammilla tai draaman avulla. Erityisesti vertaissuhteet vaikuttavat lapsen kokemukseen osallisuudesta. (Roos 2016, 34, 161.)

4.4 Leikki osallistavana toimintana

Varhaiskasvatustalain (540/2018, 3§), sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) mukaan varhaiskasvatuksen yksi päätavoitteista on toteuttaa pedagogista toimintaa leikin parissa, sekä turvata myönteisiä oppimiskokemuksia leikissä. Leikin merkitystä lapsen kasvussa ja kehityksessä ei voida liikaa korostaa, sillä se vaikuttaa lapsen kehitykseen kaikilla sen osa-alueilla. Leikin kautta lapsi kehittää lihasvoimaa ja koordinaatiota, vuorovaikutustaitoja, katselu- ja kuuntelutaitoja, sekä ajattelutaitoja. (Stagnitti n.d.) Leikki on lapsen kehityksessä kokonaisvaltainen, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimimisen ja kokemisen tapa, joka muovaa lapsen koko persoonaa (Koilu & Laakso 2017, 123). Leikissä lapsi oppii, vaikka se on hänen luontainen tapansa toimia, elää ja hahmottaa ympäristöään (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 40–41).

Leikkiä tutkinut ja yli 50 vuotta leikkimisen hyödyistä puhunut yhdysvaltalainen Stuart Brownin tutkimukset osoittavat, että leikki on samanlainen ilmiö, kuin uni. Monet meistä eivät nuku tarpeeksi, eivätkä leiki tarpeeksi. Jos lapsuudessa elät leikitöntä elämää voit myöhemmin kohdata terveysriskejä, kuten masennusta, immuunijärjestelmän kehityshäiriöitä tai stressin liitännäissairauksia. Tutkimuksissa leikin harjoittamisen ja aivojen emotionaalisen ja kognitiivisen kehityksen välillä on havaittu vahva yhteys. Leikkiminen ei siis vain paranna fyysistä ja emotionaalista hyvinvointia, vaan se voi vahvistaa myös oppimista. (The practice of Play with Dr. Stuart Brown n.d.)

Hashminin, Vamderwertinin, Pricenin ja Gersonin (2020) tutkimus on osoittanut, että lapset voivat kehittää empatiaa ja sosiaalisia taitoja nukkeleikeillä. Tutkimuksessa seurattiin 4–8-vuotiaiden lasten aivotoimintaa heidän leikkiessään nukkeilla. Tärkeimmät havainnot, koskivat kaikkia lapsia sukupuolesta tai etnisestä taustasta riippumatta. Nukkeleikki aktivoi aivojen alueita, joiden avulla lapset voivat kehittää sosiaalisia taitojaan, kuten empatiaa. Tutkimuksessaan kuvattiin empatian olevan kuin lihas. Mitä enemmän lapset sitä harjoittelivat, sitä vahvemmaksi se kehittyi. On olemassa yksinkertaisia ja mielekkäitä tapoja auttaa lapsia oppimaan olemaan empaattisempia. Yksi näistä tavoista on esimerkiksi nukkeleikit. Tarjoamalla nukkeleikkejä on todennäköisempää, että kasvatamme vahvan ja välittävän sukupolven. (Hashmi, Vanderwert, Price & Gerson 2020.)

Leikki on juuri kyseisen yksilön näköistä ja hänen muokattavissaan. Leikki lapsuuden osallisuuden tukijana varhaiskasvatuksessa on merkittävä, sillä leikki kuuluu olennaisesti päivän toimintoihin. Leikkiä voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa osallistavana menetelmänä, sekä havainnoinnin välineenä. Pienten lasten kohdalla, jotka eivät välttämättä osaa ilmaista itseään vielä sanallisesti, on leikin havainnointi keino mm. saada selville lapsen mielenkiinnon kohteet. Koivula ja Laakso (2017, 127) toteavatkin, että havainnoimalla leikkiä kasvattaja saa tietoa lapsen eri kehityksen osa-alueista kuten kognitiivisesta, motorisesta, kielellisestä ja sosioemotionaalista kehityksestä. Lapsi tarvitsee kaikkia leikissä opittuja taitoja myöhemmin koulussa ja elämässään. Leikki on lapsuusiän tärkein työ. Lisäksi leikissä varhaiskasvattajat voivat havainnoida lasten välisiä ristiriitatilanteita ja puuttua pieniinkin epäkohtiin.

Vapaassa leikissä on kuitenkin tärkeää huomioida leikeistä mahdollisesti ulkopuolelle syrjään jääneet lapset, sillä varhaiskasvatusryhmät ovat usein isoja ja äänekkäitä. Hiljaisemmat ja ujut lapset voivat jäädä usein varjoon ja vaille vertaisryhmä toimintaansa. Kangas ja Brotherus (2017, 19) toteavat tutkimuksessaan leikin olevan merkityksellinen lasten osallisuuden paikkana. Suomalaiset ja kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että vertaissuhteet ja leikki ovat lapselle merkityksellisiä paitsi henkilökohtaisina kokemuksina niin myös tärkeänä oppimispolkujen mahdollistajana. (Kangas & Brotherus 2017, 19.) Leikin avulla voidaan siis oppia monenlaisia taitoja ja samalla kokea osallisuutta, sekä tunnetta vaikuttaa omiin asioihin.

Lapsilähtöisen toiminnan perustana on lapsen havainnointi päiväkodissa. Lasta havainnoimalla varhaiskasvatuksen henkilökunnan on helpompaa oppia tuntemaan lasta ja hänen mielenkiinnon kohteitaan. Työntekijöiden havainnoimalla saatu tieto suhteutetaan lasten yleiseen kehitykseen. (Koivunen & Lehtinen 2015, 15–19.) Leikki varhaiskasvatuksessa on yksi yleisen varhaiskasvattajien havainnointi kohde, sillä leikissä lapset oppivat. Varhaiskasvatuksen henkilökunta saa tärkeää tietoa havainnoimalla leikkiä mm. lapsen tunne-elämästä, kielellisestä kehityksestä, oman toiminnan ohjauksesta, motorisesta kehityksestä, sosiaalisista taidoista, vuorovaikutustaidoista, sekä leikki- taidoista (Koivunen & Lehtinen 2015 19). Myös ryhmähavainnointi on tärkeää, sillä jokainen varhaiskasvatusryhmä on erilainen. Ryhmähavainnoissa työntekijä voi nähdä erilaisia lasten välisiä suhteita (Koivunen & Lehtinen 2015, 39).

4.5 Yksinäisyys

Yksinäisyydestä puhutaan paljon. On tärkeää tiedostaa, että lapsikin voi kokea yksinäisyyttä jo varhaislapsuudessa. Yksinäisyys voi jo lapsuudessa jäädä pitkäaikaiseksi tai pysyväksi olotilaksi. Yksinäisyys on negatiivinen olotila ja se on vahvasti yhteydessä syrjäytymiseen. Yksinäisyyden syntyyn voivat vaikuttaa sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset ympäristötekijät. Yksinäisyys on kuitenkin aina subjektiivinen kokemus eli vain henkilö itse voi tietää olevansa yksinäinen. (Junttila 2015, 18, 75, 125.) Nivala (2021, 37) artikkelissaan toteaa, että lapsuudessa koettu yksinäisyys voi olla alku sosiaaliselle syrjäytymiselle, sekä myöhemmässä iässä myös vakaville mielenterveysongelmille. Nivalan (2021) mukaan varhaiskasvatuksessa henkilökunnan olisi tärkeää tunnistaa yksinäinen lapsi, mutta se voi olla haastavaa. Lapsi voi olla helposti tunnistettavissa yksinäiseksi. Hänelle ei juurikaan puhuta tai hänen kanssaan ei leikitä, eikä hän osallistu muiden kanssa yhteiseen toimintaan. Jos tämä on lapsen mielestä epätoivottua, hän kärsii yksinäisyydestä. (Nivala 2021, 52.) Keväällä 2014 Junttila (2015) teki yksinäisyystudkijoiden ja Helsingin sanomien kanssa kyselyn lukijoiden kokemasta yksinäisyydestä. Vastauksia tuli lähes 30 000. Vastaajista noin puolet kokivat yksinäisyyttä joko melko usein tai jatkuvasti. Näistä vastaajista 34 prosenttia oli ollut yksinäinen jo lapsena. (Junttila 2015, 136–137.)

Junttila (2015) on ollut mukana viidessä Turun yliopiston tutkimushankkeessa, joissa on tutkittu yksinäisyyttä. Tutkimuksissa on todettu, että päiväkotikäisillä lapsilla yksinäisyys yhdistyy usein kiusaamiseen tai kiusatuksi joutumiseen, torjutuksi tulemiseen tai syrjään vetäytymiseen. Yksinäiset lapset ovat usein heitä, jotka jostain syystä jätetään ulkopuolelle. Tämän vuoksi yksinäisyyteen liittyy usein torjunta eli se etteivät muut halua ottaa yhtä lasta mukaan. Torjutuksi tulemisen syitä on useita. Torjutuksi voi tulla, koska on erilainen, heikkojen sosiaalisten taitojen vuoksi, aggressiivisen käytöksen vuoksi tai vaikka kateellisuuden vuoksi. Aina torjunta ei kuitenkaan tule ulkopuolelta, vaan lapsi itse jää sivuun. Tällöin kyseessä on syrjään vetäytyminen. Lapsi on voinut olla toistuvasti torjuttu, hänellä on heikko itsetunto tai hän ei tiedä miten pääsisi mukaan. Osa syrjäänvetäytyvistä lapsista on siis luonteeltaan arkoja, hiljaisia, ujoja, ahdistuneita tai pelokkaita. (Junttila 2015, 87–88, 90.) Varhaiskasvatuksessa osallisuuden vahvistaminen on yksi keskeinen keino ehkäistä yksinäisyyttä. Lisäksi on tärkeää, että lapsi kokee kuuluvansa omaan ryhmäänsä (Nivala 2021, 53).

Junttilan (2015) mukaan päiväkotikäisten lasten tutkimuksissa yksinäisyys on vahvasti yhteydessä torjutuksi tulemiseen ja syrjäänvetäytyvään käytökseen. Tutkimuksissa noin puolet yksinäisistä lapsista oli myös torjuttuja tai syrjäänvetäytyviä, osa lapsista molempia. Yksinäisyys oli vahvasti yhteydessä myös kiusaamisen. Kiusaajana olemiseen, sekä kiusatuksi tulemiseen. Muut kokivat kiusaajaksi sellaiset yksinäiset lapset, joita torjuttiin epäsosiaalisen ja erityisesti aggressiivisen käytöksen vuoksi. (Junttila 2015, 90–91.)

4.6 Kiusaaminen

Kiusaamisella tarkoitetaan toistuvaa ja pitkään jatkunutta toimintaa, joka voi olla henkistä tai fyysistä. Kiusaaminen ei siis ole vain yksittäinen tapahtuma. On tärkeää tiedostaa, että kiusattu jää vaille ilman tärkeitä ihmissuhteita. Kiusaaminen voi myös aiheuttaa yksinäisyyttä. On tutkittua, että kiusattu kokee jäävänsä ulkopuolelle omasta yhteisöstään. (Kaski & Nevalainen 2015, 34–35.) Repo väitöskirjassaan (2015) tutki pieniä lapsia ja kiusaamisen ehkäisyä esikouluympäristössä. Tutkimuksessa kerättiin kahdenlaista tietoa. Haastateltiin lapsia, varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen hoitajia sekä vanhempia. Lisäksi tehtiin kysely varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että järjestelmällistä kiusaamista esiintyy jo esikouluryhmissä. Yleisin kiusaamisen muoto oli syrjäytyminen vertaissuhteista. (Repo 2015.) Myös Laine (2002) tutkimuksessaan totesi, että kiusattujen ja kiusaajien katsottiin olevan syrjäytymisriskissä.

Lapsi voi kuitenkin kokea kiusaamiseksi monenlaisia asioita. Pienen lapsen kohdalla kyseessä voi olla riitatilanne tai häiritseminen. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on tärkeää erottaa kiusaaminen riita- tai häirittilanteista, sillä ne täytyy käsitellä eri tavoin. (Koivunen ja Lehtinen 2015, 44.) Kiusaaminen on aina tietoista. Konfliktien riski kasvaa lapsilla, jotka eivät pysty säätelemään negatiivisia tunteitaan. Kun taas lapset, jotka pystyvät säätelemään omaa tunnekkäyttäytymistään kykenevät taitavampaan vuorovaikutukseen ja näin ollen konflikteihin joutuminen on vähäisempää. (Repo 2015, 16–27.) Tämän vuoksi sosiaalisten- sekä tunnetaitojen opettaminen on tärkeää jo varhaiskasvatusiässä.

Kukaan lapsi ei synny kiusaajaksi. Junttila (2015) kuitenkin toteaa, että kiusaajilla ja kiusatuilla on tutkimusten mukaan jo päiväkotikäisenä tiettyjä muista lapsista eroavia piirteitä, joiden katsotaan vähentävän suosiota lasten keskuudessa. Tutkimuksissa on myös todettu, että pienet lapset

pelkäävät kiusaamista. Vantaan kaupunki on toteuttanut ensimmäisenä vuonna 2009 asiakastytyväisyysskyselyn 3–6-vuotiaille lapsille. Kyselyn mukaan suurin osa lapsista kertoi pelkäävänsä kiusaamista. (Repo 2015, 10.)

Revon (2015, 14) mukaan (Eriksson ym. 2002) toteavat kiusaamisen olevan vakava riskitekijä lapsen terveelle kasvulle ja kehitykselle. Nykypäivänä kiusaaminen ja kiusatuksi joutuminen on kuitenkin arkipäivää myös päiväkodeissa (Pieni lapsi ei kiusaa luonnostaan n.d.). Varhaiskasvatukseen (540/2018, 10§) on säädetty, että lasta tulee suojata väkivallalta, kiusamiselta ja muulta häirinnältä. Myös varhaiskasvatussuunnitelman (2022) arvoperustassa kiusaamista kuvataan seuraavasti: ”Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään” Kiusaamisen ehkäisyssä varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on iso vaikutus. Heidän on tärkeää tukea lasten vertaissuhteita ja koko päiväkotiryhmän hyvinvointia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 20–33.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvaamaan, miten paikallisesti ehkäistään kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää. Kuinka siihen puututaan ja miten näiden toteutusta seurataan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 37.) Kaski ja Nevalainen (2017) toteavat kiusaamiseen pahimmillaan johtavan mielenterveysongelmiin, syrjäytymiseen tai jopa itsemurhaan. Kun taas väitöskirjassaan Repo (2015, 14) toteaa kiusaavilla lapsilla olevan kasvanut riski myöhemässä elämässä epäsosiaaliseen elämään, kuten päihteisiin ja rikoksiin ja näin ollen syrjäytymiseen muusta yhteiskunnasta. Kiusaamiseen ja kiusattuna oloon on erityisen tärkeää puuttua jo varhaislapsuudessa.

Kaski ja Nevalainen (2017) yhdessä toteavat, että sosiaaliset – ja tunnetaitoharjoitukset tutkitusti vähentävät suoraan tai välillisesti kiusaamista. Kiusaamisen ehkäisyyn on kehitetty myös omia ohjelmia, sekä toimintamalleja. (Kaski & Nevalainen 2017, 172). ”Pieni lapsi ei kiusaa luonnostaan” -lehdistötiedotteessa (n.d.) Repo kuitenkin toteaa, että kiusaamisen ehkäisykeinot on löydettävä työyhteisössä tehdyistä pedagogista ratkaisuista mieluummin kuin valmiista toimintamalleista. Kaski ja Nevalainen (2017, 172) jatkavat oli toimintamalli mikä tahansa, on kiusaamiseen puuttumisessa systemaattinen toiminta tärkeintä.

5 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia pienen keskisuomalaisen kunnan varhaiskasvattajien havaintoja 3–6-vuotiaiden lasten välisestä syrjinnästä, sekä lasten sosiaalisesta syrjäytymisestä päiväkodin vertaisryhmistä. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada varhaiskasvattajat pohtimaan lasten syrjäytymistä ja syrjintää päiväkodissa, sekä mahdollisia keinoja niiden ehkäisyyn. Lisäksi toivon opinnäytetyöni avulla lisääväni varhaiskasvatuksen henkilökunnan tietoisuutta lasten syrjäytymisestä ja syrjinnästä. Tutkimukseen haettiin vastausta seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

Millaisia havaintoja varhaiskasvatuksen työntekijöillä on pienten lasten syrjäytymisestä vertaisryhmistä?

Millaisia havaintoja varhaiskasvatuksen työntekijöillä on pienten lasten välisestä syrjimisestä?

6 Opinnäytetyön toteutus

Tässä opinnäytetyössä vertaisryhmästä syrjäytyneellä lapsella tarkoitetaan lapsia, jotka ovat joutuneet aktiivisen torjunnan kohteeksi, kiusatuksi, kiusaajaksi, vetäytyvät syrjään tai kokevat yksinäisyyttä. Vuonna 2002 Laineen tekemän tutkimuksen mukaan edellä mainitut lapset olivat joutua selvään syrjäytymisriskiin tai syrjäytymiskierteeseen. (Laine 2002, 20.)

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Siinä suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina, sekä pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja tutkimusaiheesta. (Hirsjärvi 2009, 164b). Juhila (n.d.) toteaa lisäksi, että laadullisen tutkimuksen kohteena olevan usein jokin yhteiskunnallisesti ajankohtainen aihe. Syrjäytyminen on ollut pitkään yhteiskunnassamme pinnalle ja sen ehkäisemäksi on järkevää alkaa työskennellä jo varhaislapsuudessa. Lisäksi tuleva lakimuutos varhaiskasvatuksessa tekee aiheesta entistäkin ajankohtaisemman. Tutkimus toteutettiin yksilökyselynä. Tutkimuksessa selvitettiin puolistrukturoidun Forms-kyselyn (liite 1.) avulla varhaiskasvattajien näkemyksiä ja havaintoja koskien lasten syrjäytymisestä vertaisryhmissään. Kyselystä saadut vastaukset analysoitiin aineistonlähtöisellä sisällönanalyysillä.

6.1 Kohderyhmän kuvaus

Tutkimuksen kohderyhmä muodostui pienen keskisuomalaisen kunnan kolmen päiväkodin, sekä esiopetusryhmien henkilökunnasta. Näissä päiväkodeissa ja esiopetuksessa on yhteensä yksitoista ryhmää, joissa on 3–6-vuotiaita lapsia. Kysely osoitettiin kaikille 36 työntekijälle, jotka toimivat edellä mainituissa ryhmissä. Vastauksia saatiin 18 työntekijältä, joten puolet vastasivat. Aihetta on tärkeää tarkastella kaikkien varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkökulmasta koulutustaustaa katsomatta, koska syrjinnän ehkäisy kuuluu kaikille.

6.2 Aineistonkeruu

Ennen aineistonkeruuta tutkimuslupa haettiin kunnan peruspalvelujohtajalta. Tutkimuslupaa ha-
kiessa lähetettiin tutkimussuunnitelma sekä tutkimuslupahakemus kunnan peruspalvelujohtajalle. Kun tutkimuslupa oli käsiteltävänä, testattiin kyselyä varhaiskasvatuksessa työskentelevillä tutuilla. Harjoituskyselyn jälkeen tehtiin kyselylle pientä hienosäätöä. Tämän jälkeen laitettiin kysely viralliseen jakoon. Kysely jaettiin työntekijöille henkilökohtaisesti heidän sähköposteihinsa, ryhmien yhteisiin WhatsApp ryhmiin sekä paperisina versioina saatekirjeen (liite 2.) kera.

Opinnäytetyössä selvitettiin Microsoft Forms-kyselyn avulla vastausta tutkimuskysymyksiin. Aineistonkeruu menetelmäksi valittiin kysely, sillä se on yksi keskeisin menetelmä opinnäytetyön toteutuksissa. Kysely lähetettiin 36 varhaiskasvatuksen työntekijälle, jotka työskentelivät 3–6-vuotiaiden lasten kanssa. Kyselyyn vastasi puolet eli kahdeksantoista varhaiskasvatuksen työntekijää.

Kysely sisälsi yhteensä 12 kysymystä, joista kymmenen oli pakollisia. Ensimmäinen kysymys oli suostumus käyttää vastauksia opinnäytetyötä varten. Viimeinen kysymys oli vapaan sanan vastaus. Nämä kaksi olivat kyselyn vapaaehtoiset kysymykset. Kysely oli jaettu kolmeen osioon. Ensimmäinen osio käsitteli vastaajien taustatietoja. Toinen ja kolmas osio käsittelivät lasten välistä syrjintää, sekä lapsen syrjäytymistä päiväkodissa.

Aineistoa oli tarkoitus kerätä 14.3. – 22.3.2023 välisenä aikana, mutta vastauksia tuli tähän mennessä vain 11 kappaletta. Vähäisen vastausmäärän vuoksi vastausaikaa jatkettiin vielä viikolla eli 29.3.2023 asti. Vastauksia tuli tämän jälkeen lisää kuusi kappaletta. Vastauksia saatiin yhteensä 18 henkilöltä. Kaikki vastasivat kyselyyn sähköisesti.

Kyselytutkimuksessa aineistoa voidaan kerätä tehokkaasti ja laajasti (Hirsjärvi 2009a, 195). Valli (2001, 28) toteaa, että kysymysten muotoilussa on tärkeää olla huolellinen, sillä ne ovat perusta tutkimuksen onnistumiselle. Huonosti rakennettu kyselylomake voi aiheuttaa virheitä tutkimustuloksiin, jos vastaaja ei ajattele esimerkiksi samalla tavoin kuin tutkija. Kysymykset eivät myöskään saa olla johdattelevia. Jotta kysely etenee loogisesti, vaatii se perehtymistä aiheeseen. Kyselyssä kannattaa sijoittaa helpot kysymykset alkuun, jotka johdattelevat varsinaiseen aiheeseen. Helppoissa kysymyksissä ei kannata käsitellä arkoja tai paljon paneutumista vaativia aiheita. (Aalto & Valli 2007, 102–104.) Huolellisesti suunniteltu kyselytutkimus on yksinkertainen analysoida. (Hirsjärvi 2009a, 195.) Kysely sisälsi pääasiassa avoimia kysymyksiä. Ne sallivat vastaajan ilmaista itseään omin sanoin (emt. 201). Tutkimuksen päätarkoituksena oli selvittää varhaiskasvatuksen työntekijöiden havaintoja. Tämän vuoksi avoimet kysymykset toimivat parhaiten, kun työntekijät pohtivat omia havaintojaan lasten syrjäytymisestä ja lasten välisestä syrjinnästä. Lisäksi kysely sisältää monivalintakysymyksiä. Näillä kysymyksillä selvitin vastaajien taustatietoja. Monivalintakysymyksissä oli laadittu valmiit vastausvaihtoehdot ja vastaajan täytyi valita vain oikea vastausvaihtoehto. Monivalintakysymykset ovat monipuolisia ja intuitiivisia ja ne tuottavat helposti analysoitavaa tietoa. Lisäksi ne tekevät kyselyn vastaamisen helpommaksi. (Monivalintakysymykset: kaikki mitä sinun tarvitsee niistä tietää n.d.) Näin ollen kysely ei ole liian raskas vastaajille, kun se sisälsi muutamia monivalintakysymyksiä.

6.3 Aineiston analysointi

Lomakkeiden vastaukset käytiin läpi systemaattisesti. Analyysissa jokaisesta monivalintakysymyksestä on laskettu kunkin vastausvaihtoehdon valinneiden määrä. Aineisto esitetään frekvensseinä, sekä prosentteina. Frekvenssi kertoo, kuinka monta kertaa havainto esiintyy jokaisessa vastausluokassa (Frekvenssi ja suhteellinen frekvenssi n.d.). Tässä opinnäytetyössä frekvenssi tarkoittaa määrää, kuinka monta vastausta on kussakin vaihtoehdossa. Prosenttiosuudet pyöristettiin lähimpään tasalukuun siten että yhteenlaskettuna summana on 100 prosenttia. Vastaajat on merkitty koodin V1, V2 jne.

Avoimet kysymykset analysoitiin aineistonlähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistonlähtöisessä sisällönanalyysissä samaa kuvaavat ilmaisut alleviivattiin samanvärisillä kynillä ja näin eroteltiin erilaisia ilmiöitä. Vastauksista siis etsitään kaikki tutkimustehtävää kuvaavat pelkistetyt ilmaukset. Tämän jälkeen vastaukset klusteroidaan eli ryhmitellään samankaltaisuuksien ja/tai eroavaisuuksien

mukaan. Klusteroinnin jälkeen seuraa abstrahointi eli käsitteellistäminen. Tässä vaiheessa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Kun abstrahointia jatketaan, saadaan vastaus tutkimuskysymyksiin. Käsitteiden yhdistelyllä aineistonlähtöisessä saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–127.) Avoimien kysymysten kannalta oleelliset vastausluokat laskettiin myös frekvensseinä ja prosentteina.

Tulosten teemat muodostuivat aineostoa analysoidessa. Ensin jokainen kysymys analysoitiin kysymys kerrallaan ja tämän jälkeen yhdenkaltaisuuksista muodostettiin kokonaisuuksia. Analysointi aloitettiin monivalintakysymyksistä eli vastaajien taustatiedoista. Tämän jälkeen analysoitiin avoimet kysymykset. Ensin tarkasteltiin lasten välistä syrjintää: Huomioidaanko lasten välistä syrjintää tarpeeksi, sekä onko työntekijä havainneet sitä omassa varhaiskasvatusryhmässään. Seuraavaksi tarkasteltiin syrjäytymiseen vaikuttavia tilanteita ja tekijöitä, jotka nousivat useampien kysymysten vastauksista. Tämän jälkeen haettiin vastauksista syitä lasten väliseen syrjintään. Viimeisenä koottiin vastauksista syrjäytymisen ja syrjinnän ennaltaehkäisy mahdollisuuksia varhaiskasvatuksessa. Ja näin muodostui tulosten alaotsikointi.

7 Tulokset

Tässä luvussa esittelen pienen keskisuomalaisen kunnan työntekijöille toteuttamani kyselyn tuloksia. Kyselyyn osallistui kunnan kaikki kolme päiväkotia. Vastauksia saatiin kahdeksantoista.

7.1 Taustatiedot

Taustatiedoissa selvitin työntekijän ammattinimikkeen, varhaiskasvatuksessa työskentelyajan, sekä lapsi- ja työntekijämäärän omassa ryhmässään. Kyselyyn vastasi kolmella eri ammattinimikkeellä työskenteleviä. Suurin osa 61 prosenttia (n= 11) oli varhaiskasvatuksen lastenhoitajia. Anonyymiyden vuoksi eri ammattinimikkeellä työskenteleviä henkilöitä ei avata tarkemmin. Kyselyyn osallistuneista selvä enemmistö 39 prosenttia (n= 7) oli työskennellyt yli 10 vuotta varhaiskasvatuksessa tehtävissä, 33 prosenttia (n= 6) oli työskennellyt 1 – 5 vuotta, 17 prosenttia (n= 3) oli työskennellyt 6 – 10 vuotta ja 11 prosenttia (n= 2) oli työskennellyt alle vuoden.

Kyselyyn vastaajista lähes puolet (n= 8) työskenteli yli 20 lapsen ryhmässä. 31 prosenttia (n= 5) työskenteli alle 15 lapsen ryhmässä ja 19 prosenttia (n= 3) työskenteli 15–20 lapsen ryhmässä.

Lapsiryhmistä neljän työntekijän ryhmiä oli 44 prosenttia (n= 7) ja 37 prosenttia (n= 6) oli kolmen työntekijän ryhmiä. Kahden työntekijän ryhmiä oli 19 prosenttia (n= 3). Kahdella vastaajista ei ollut omaa kiinteää lapsiryhmää. Toinen vastaajista vastasi näihin kysymyksiin nolla. Toinen kertoi, että työskentelee lapsiryhmässä, jossa kokoonpano on vaihteleva. Näitä vastauksia ei laskettu mukaan kokonaistuloksiin. Pääsääntöisesti vastaajat siis työskentelivät 3–4 työntekijän ryhmissä ja heidän ryhmässään oli likimäärin 15–20 lasta.

7.2 Lasten välisen syrjinnän havainnointi

Kysymyksissä pyysin varhaiskasvatuksen henkilökuntaa vastaamaan omien havaintojensa mukaan. Kyselyssä pyysin heitä vastaamaan, huomioidaanko päiväkodissanne tarpeeksi lasten välistä syrjintää. Selvä enemmistö (83 %) vastaajista kertoi, että päiväkodissa huomioidaan tarpeeksi lasten välistä syrjintää. Vain 17 prosenttia (n= 3) oli sitä mieltä, että syrjintää ei huomioida tarpeeksi.

Lähes kaikki vastaajista olivat myös havainneet ryhmässään lasten välistä syrjintää. 83 prosenttia (n= 15) vastaajista vastasi kysymykseen ”kyllä, kyllä välillä tai olen”. Yksi vastaajista kertoi, että asia on tulkinnanvarainen, mutta on havainnut syrjintää ainakin lievässä muodossa. Yksi vastaajista kertoi, että ei ole huomannut säännöllistä syrjintää vaan silloin tällöin leikeistä pois jättämistä. Eräs vastaajista myös koki, ettei osannut sanoa, oliko kyse syrjinnästä vai esimerkiksi lapsen sosiaalisten taitojen kehittämättömydestä:

En osaa sanoa, koska osittain kyse voi olla enemmänkin sosiaalisten taitojen kehittämättömyydestä ja siitä, että vielä harjoitellaan mm. yhdessä olemista ja omastaan jakamista, kuin että kyseessä olisi systemaattista syrjintää tai ulkopuolelle sulkeamista. (V 13)

Lasten välisen syrjimisen havainnointi varhaiskasvatusryhmässä jakoi jonkin verran mielipiteitä. Puolet vastaajista (n= 8) oli sitä mieltä, että lasten välistä syrjintää oli helppo havaita. Yksi vastaajista kertoi, että jos ryhmä ja lapset ovat tuttuja on asiaa helpompaa havaita. Vastaajista 33 prosenttia (n= 6) kertoi, että toisinaan on ja toisinaan ei. Useampi vastaajista kuitenkin kertoi, että lasten välistä syrjintää tapahtuu piilossa, siten etteivät aikuiset huomaa. Jo näissä vastauksissa korostettiin havainnoinnin tärkeyttä erityisesti leikin aikana.

Kun leikkiä havainnoi jatkuvasti, on helppo huomata. Jos ei kiinnitä huomiota leikkiin tarkemmin, saattaa jäädä huomaamatta. (V 10)

Vastaajien kokemusten mukaan pienillä lapsilla syrjintä on suoranaisempaa, kun taas isommilla lapsilla se saattaa olla enemmän aikuisilta salassa tehtyä. Muutamissa vastauksissa nostettiin esiin, että pienempien lasten kohdalla asian havainnointi on helpompaa.

Tavallaan on ja tavallaan ei, edellä mainituista syistä. Vanhempien lasten kohdalla on helpompi havaita, kun taidot on jo harjaantuneempia. Pienien kanssa vaikeaa, koska ei välttämättä ole vielä taitoja toimia yhdessä ja kehityksen tahti on todella yksilöllistä. (V 13)

Suht helppo, jos ryhmä ja lapset ovat tuttuja. Riippuu myös lapsen iästä, millaista syrjiminen voi olla. Vanhemmilla lapsilla syrjiminen voi olla tahallisempaa ja sitä saataan yrittää tehdä enemmän aikuisilta salaa. (V 1)

Kuten aiemmista työntekijöiden kuvauksista ilmenee, lasten välisen syrjinnän havaitseminen ei aina ole helppoa. Vastauksien perusteella suurimpina syinä havainnoinnin vaikeuteen nousivat lasten ikä, sekä aikuisten riittämättömyys arjessa.

7.3 Syrjäytymiseen vaikuttavat tilanteet ja tekijät

Lähes kaikki vastaajat (94 %) havaitsivat, että syrjäytymistä ja syrjintää tapahtuu eniten leikkitalanteissa. Tällaisia tilanteita olivat leikistä pois jääminen esimerkiksi luonteenpiirteiden tai sosiaalisten taitojen vuoksi. Parhaan kaverin puuttuminen päiväkodista ja näin ollen yksinleikkiminen. Lisäksi leikkikaverin ja leikin valinta olivat lapsia tilanteita, jossa lapsi saattoi joutua syrjinnän kohteeksi. Vain yksi vastaajista ei suoranaisesti kokenut, että lapset syrjäytyvät leikkitalanteissa vaan koki syyksi enemmänkin heikot sosiaaliset- tai kaveritaidot.

Kun taidot yhdessä tekemiselle on vielä ns. heikot ja keinot liittyä yhteiseen ryhmään/toimintaa on enemmän esimerkiksi negatiivisen huomion kautta. Tällöin helpommin tapahtuu ulkopuolelle jättämistä, jos henkilöstö ei ole tarkkana havainnoimaan negatiivisen käyttäytymisen syitä ja puuttumaan niihin. (V 13)

Kuten edellä mainitussa otteessa todetaan, on lapsuus vielä asioiden opettelua. Lisäksi erilaiset luonteenpiirteet nousivat 61 prosentissa (n= 11) vastauksista tekijöiksi, jotka vastaajat ovat havainneet vaikuttavan lapsen syrjäytymiseen päiväkotiryhmässä. Ujous, arkuus, hiljaisuus, vetäytyneisyys ja näkymättömyys nousivat 39 prosentissa (n= 7) vastauksista. Myös ääripää luonteenpiirteet eli voimakastahtoiset, äänekkäät, vauhdikkaat, aggressiiviset, sekä negatiivisella käytöksellä huomiota hakevat lapset nousivat 33 prosentissa (n= 6) vastauksista. Vastaajat kokivat, että nimenomaan arat lapset jäävät vahvempiluonteisten lasten alle. Muutama vastaaja koki myös, että vauhdikkaita lapsia voidaan esimerkiksi alkaa pelätä, jolloin he jäävät leikkien ulkopuolelle ja näin ollen syrjäytyvät vertaisryhmästään.

Arka lapsi haahuilee ja ei osaa hakeutua leikkiin kun useampi vahvempiluonteinen lapsi. (V 10)

Ujommat ja aremmat lapset syrjäytyvät helpommin äänekkäämpien ja vauhdikkaampien viedessä huomiota kasvattajilta. Syrjäytyä voi myös ne vauhdikkaammat, - toiset saattaa alkaa pelätä ja näin ollen ei halua leikkiä yhdessä. (V 16)

Puute tai huomiointi aikuisen antamassa tuessa nousi 61 prosentissa (n= 11) vastauksista, kun tarkasteltiin tekijöitä, jotka johtavat lapsen syrjäytymiseen päiväkodin vertaisryhmässä. Kolme vastaajista eli 17 prosenttia koki, että vähäinen henkilöstömäärä on iso tekijä.

Valitettavasti isona tekijänä on se, että henkilöstöllä ei riitä aika tilanteisiin puuttumiseen tarpeeksi varhain. Muita tekijöitä voi olla esimerkiksi suuret erot lasten sosioekonomisessa asemassa, jolloin myös kotoa voidaan jopa olla annettu ohjeita, kenen kanssa lapsen olisi hyvä kaveerata. Tekijöitä on paljon. (V 17)

Lasten sosioekonominen asema mainittiin kahdessa vastauksessa. Vastaajat kertoivat, että perhe tausta kuten uskonto ja kulttuuritausta vaikuttavat kenen kanssa on sallittua leikkiä. Myös päiväkodin arkisessa toiminnassa tapahtuva parin/ryhmän tai istumapaikan valinta nousi muutamissa (n= 3) vastauksissa. Tällaisia tilanteita päiväkodissa ovat esimerkiksi ruokailu- tai aamupiiri paikan valinta. Lisäksi esimerkiksi parin valinta retkelle lähtiessä saattoivat olla tilanteita, kun lasta syrjitään ryhmästä ulkopuolelle. Yksi vastaajista totesi, että näissä tilanteissa aikuisen tulee olla erityisen tarkkana, sillä vaarana on, että tietty lapsi jää toistuvasti valitsematta.

Erityisesti lasta syrjäyttäväksi ja syrjiviksi tekijöiksi ja tilanteiksi nousivat leikki, lapsen luonne tai käytös, sekä aikuisista johtuvat tekijät. Lähes jokaisessa vastauksessa nousivat leikkitalanteet. Vastausten perusteella leikkitalanteet voivat olla varhaiskasvatuksessa lasta syrjivää toimintaa. Työntekijöiden havainnointikyky ja puuttuminen näissä tilanteissa on erityisen tärkeää. Samalla kuitenkin ohjatut leikkitalanteet voivat olla syrjäytymisvaarassa olevalle lapselle tärkeitä tilanteita päästä vertaisryhmänsä toimintaan mukaan ja näin ollen kehittää erilaisia tulevaisuudessakin tarvittavia taitoja.

7.4 Syyt lasten väliseen syrjintään

Vastaajat havaitsivat, että lasten välisessä syrjinnässä syyt olivat moninaisia. Neljässä eli 22 prosentissa vastauksista nousivat lasten sosiaaliset taidot tai tunne- ja kaveritaidot sekä 22 prosentissa vastauksissa lasten erilaisuus. Lasten välisen syrjinnän syiksi nostettiin myös lasten erilaiset luonteenpiirteet ja käytös. Myös muutamat vastaajista havaitsivat, että usein tukea tarvitsevat lapset joutuvat syrjinnän kohteeksi.

Lapset osaavat syrjiä täysin ilman syytä, mutta yleisimmin syrjinnän kohteella on jotain, minkä muut lapset katsovat poikkeavaksi. Se voi olla jokin lapsen ominaisuus, kuten poikkeava puhetapa tai ihan vaikka ”vääränlainen” vaatetus. Usein tukea tarvitsevat lapset joutuvat syrjinnän kohteeksi. Joskus syrjiminen voi myös johtua lapsen käytöksestä toisia lapsia kohtaan. Useimmiten kuitenkin syyt ovat syvemmällä, kuin mitä ensinäkemältä vaikuttaisi, ja usein ”helposti” sovittu erimielisyys juontaa kauemmas, kuin vain kyseiseen tilanteeseen. (V 17)

Edellä kuvatussa otteessa ilmenee hyvin, työntekijöiden havainnoit siitä ristiriidasta, kuinka lapset osaavat syrjiä toisiaan täysin ilman syytä. Kun taas toisaalta syyt voivat olla syvemmällä. Lisäksi työntekijä on myös havainnut, että vaikka asia sovitaan voi se kuitenkin muhia pinnan alla pidempään.

Vastaajista lähes puolet 44 prosenttia (n= 8) kertoi, että lasten käytöksessä erimielisyydet, ennakkoluulot, erilaiset kiinnostuksen kohteet, väkivaltainen tai haastava käytös ja oman edun tavoittelu ovat asioita minkä vuoksi lapset syrjivät toisiaan. Villit, kovaääniset ja aggressiiviset lapset olivat usein lapsia, joiden kanssa ei haluttu leikkiä. Syiksi vastaajat kokivat, että näiden lasten kanssa tulee herkemmin riitaa tai heitä alettiin pelkäämään. Erilaisuuden syiksi vastauksissa mainittiin hyvin

erilaiset kiinnostuksen kohteet leikeissä, ulkonäkö, poikkeava ominaisuus kuten puhetapa tai vaatetus. Myös yhdessä vastauksessa ilmeni, että lapsen hajun vuoksi on toiset lapset saattaneet syrjiä lasta.

Syyt lasten väliseen syrjintään ovat siis todella moninaisia. Vastaajat totesivat, että ei ole olemassa yhtä selkeää syytä, jonka vuoksi asian havainnointi voi olla vaikeaa. Lapset myös syrjivät täysin ilman syytä tai hyvinkin pienien ja mitättömien syiden vuoksi. Vastaajat kokivat, että aikuisella on iso ja tärkeä rooli puuttua pieneenkin syrjivään käytökseen.

7.5 Ennaltaehkäisevät toimet syrjimistilanteissa

Vastaajista yli puolet eli 61 prosenttia (n= 11) pitivät tärkeänä keskustelua lasten kanssa, jos huomataan, että jokin lapsi on vaarassa syrjäytyä vertaisryhmätoiminnasta päiväkodissa. Vastaajat kokivat, että lapsiryhmässä oli tärkeää keskustella erilaisuudesta, kaveritaidoista ja arjen tilanteista. Keskustelua ennaltaehkäisevänä toimintana piti tärkeänä 28 prosenttia (n= 5) vastaajista. Yksi vastaajista kertoi seuraavasti:

...Asioista on tärkeää keskustella lasten kanssa ja antaa lasten itse kertoa, miten tilanteissa tulisi toimia, jotta kaikilla olisi mukavaa. Tällöin esimerkkien lisäksi ”vertaispaine” osoittaa lapselle oikean tavan toimia. (V 17)

Vastaajista yli puolet (61 prosenttia) pitivät tärkeänä, että aikuinen tukee lapsen menemistä leikkiin, sekä olemalla tarvittaessa myös leikissä mukana. Ohjatut leikki-tilanteet nousivat muutamissa vastauksissa. Vastaajat kertoivat mm., että ohjattu leikki pienryhmissä auttaa kaverisuhteiden luomisessa, sekä ohjatussa leikissä lapsen havainnointi ja hänen tarpeensa on helpompaa nähdä. Lisäksi yksi vastaajista kertoi, että tärkeää on myös aikuisten määräämät leikkioporukat, jolloin kaikki pääsevät leikkiin mukaan.

Puhutaan ryhmässä, että kaikkien kanssa voidaan leikkiä ja ettei ole mukavaa jos yksi kaveri jää yksin. Aikuiset päättävät ryhmät ja leikit, lapset leikkivät niissä ja siinä leikissä. (V 9)

Lisäksi 28 prosentissa (n= 5) vastauksista korostettiin aikuisen aktiivista havainnointia ja vahvaa läsnäoloa, pieniinkin epäkohtiin puuttumista, kannustamista ja yhdessä tekemistä. Varhaiskasvatuksen lisäresurssista puhuttiin myös kahdessa vastauksessa. Tämä helpottaisi nimenomaan aikuisten havainnoinnin, puuttumisen ja esimerkin tärkeyttä varhaiskasvatuksen arjessa.

Vastaajista 22 prosenttia (n= 4) kokivat tunne- ja kaveritaitojen harjoittelu tärkeänä erityisesti, kun havaitsevat syrjäytymässä olevan lapsen. Vastaajista taas 39 prosenttia (n= 7) nosti syrjäytymisen ennaltaehkäiseväksi tavaksi varhaiskasvatuksen arjessa tunne- ja kaveritaitojen opettamisen.

Se, mihin voimme vaikuttaa, on tunnetaitojen harjoittelu jo varhaislapsuudesta lähtien. Tunne- ja kaveritaidot ovat tärkeimpiä taitoja, joita lapsi voi päiväkodissa oppia, ja itse rankkaan ne jopa akateemisia taitoja korkeammalle. Päiväkodin arjesta PITÄÄ löytyä aikaa, jolloin suunnitelmallisesti opetamme lapsille näitä taitoja! On myös muistettava, että päiväkotikäinen ei tarkoituksellisesti vielä "kiusaa" muita lapsia, vaan vasta harjoittelee sosiaalisia tilanteita ja me aikuiset olemme vastuussa siitä, miten hän lopulta nämä asiat omaksuu. (V 17)

Tunne- ja kaveritaitoja pitää harjoitella varhaiskasvatuksen arjessa. Vastaajista kuitenkin vain 22 prosenttia harjoitteli vastauksien mukaan niitä lasten kanssa, kun huomaavat mahdollisia syrjintää tai syrjäytymistilanteita. Tärkeimmiksi ennaltaehkäisymuodoiksi varhaiskasvatuksen arjessa nousivat lasten kanssa keskustelu mm. erilaisuudesta. Lisäksi aikuisen roolin tärkeys tukea ja havainnoida leikkitalanteita, sekä puuttua mahdolliseen syrjivään toimintaan lasten välillä. Myös tunne- ja kaveritaitojen pitää opettaa.

8 Johtopäätökset

Syrjäytymisessä tärkeää on ennaltaehkäisy ja sitä täytyy tapahtua yhteiskunnan jokaisella tasolla. Syrjivässä toiminnassa on tärkeää puuttua pieniinkin epäkohtiin. Varhaiskasvatus on tärkeä vaihe lapsen kasvussa ja oppimisessa. Laadukas varhaiskasvatus ehkäisee syrjäytymistä ja syrjintää. Vastauksien perusteella voidaan johtopäätöksenä todeta, että syrjäytymisen ja syrjinnän syyt ovat moninaisia. Näihin ei ole olemassa yhtä selkeää syytä. Lapset myös syrjivät täysin ilman syytä tai hyvinkin pienten ja mitättömien syiden vuoksi. Varhaiskasvatuksessa henkilökunnalla on iso ja tärkeä rooli syrjinnän ja syrjäytymisen ehkäisyssä.

Lähes kaikki vastaajista olivat havainneet joko lasten välistä syrjintää tai syrjäytymistä vertaisryhmistä. Puolet vastaajista kokivat, että lasten välisen syrjinnän havainnointi on helppoa. Lisäksi vastaajien kokemusten mukaan pienillä lapsilla syrjintä on suoranaisempaa, kun taas isommilla lapsilla se saattaa olla enemmän aikuisilta salassa tehtyä. Tämä voi johtua siitä, että pienemmillä lapsilla taidot ovat yleensä kehittymättömimpiä kuin isommilla lapsilla. Lisäksi varhaiskasvatuksessa yhden työntekijän vastuulla voi olla seitsemän yli kolmevuotiasta lasta (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 35§). Tämän vuoksi ei ole realistista, että työntekijä pystyisi huomioida jatkuvasti kaikkien lasten toimintaa.

Tulokset osoittivat, että syrjäytymistä ja syrjintää tapahtuu eniten leikin aikana. Syiksi vastaajat kokivat lapsen puutteelliset sosiaaliset-, tunne- ja kaveritaidot. Myös Junntila (2015, 87) totesi sosiaalisten taitojen puutteen vaikuttavan syrjäytymiseen. Lisäksi Neitola (n.d.) kertoi, että hyvät vuorovaikutustaidot ehkäisevät syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa positiiviset leikkikokemukset tutkitusti parantavat lapsen sosiaalisia taitoja (Liuska & Turunen 2015, 19) Myös erilaisuus, erilaiset luonteenpiirteet ja haastava käytös vaikuttavat lasten väliseen syrjintään tai lapsen syrjäytymiseen päiväkodin ryhmästä.

Syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä vastaajat korostivat lasten kanssa keskustelua, työntekijöiden tukea ja esimerkkiä erityisesti leikkitalanteissa. Kyselyn vastauksien perusteella voidaan tulkita, että lasten syrjäytyminen varhaiskasvatuksen vertaisryhmistä sekä lasten välinen syrjintä on hyvin paljon riippuvainen työntekijästä, sekä resursseista. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että varhaiskasvatuksen työntekijät tunnistavat syrjäytymisen ja syrjinnän riskitekijät, sekä olisivat aktiivisesti havainnoimassa lasten toimintaa. Työntekijät kokivat kuitenkin työyhteisöön liittyvät asiat, kuten kiireen ja resurssipulan syrjäytymisen ja syrjinnän havaitsemisen haasteeksi. 1.1.2030 tuleva lakimuutos, jonka mukaan varhaiskasvatuksen lapsiryhmässä täytyy jatkossa olla vähintään kahdella kolmasosalla varhaiskasvatuksen opettajan tai varhaiskasvatuksen sosionomin pätevyys korostuu myös varhaiskasvatuksessa oleva tarve lisäresursseille. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 37§).

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kyselyn vastaajien havainnot, tukivat aiemmin tutkittua teoriaa. Sosiaalista syrjäytymistä esiintyy jo päiväkotikäisillä lapsilla ja sen ennaltaehkäisy on tärkeää jo varhaislapsuudesta lähtien.

Leikin merkitys syrjäytymisen ehkäisyssä

Leikin merkitystä varhaiskasvatuksessa ei voida korostaa liikaa sillä jo varhaiskasvatuksen perustaja Fröbel korosti leikin merkitystä lapsen kehitykselle (Roos 2016, 52). Onhan varhaiskasvatuksen yksi päätavoitteista toteuttaa pedagogista toimintaa leikin parissa, sekä turvata myönteisiä oppimiskokemuksia leikissä. (Varhaiskasvatustilasto 540/2018, 3§; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 20–42). Tutkijoiden mukaan leikki kehittää lasta kokonaisvaltaisesti ja muovaa lapsen koko persoona (Koivula & Laakso 2017, 123).

Tämän opinnäytetyön perusteella luonteeltaan ujot, sekä aggressiiviset lapset olivat useimmiten niitä, jotka eivät päässeet mukaan leikkiin. Luonteenpiirteeltään erilaisten lasten tukena on tärkeää olla varhaiskasvatuksen ammattilaisia, kuten Koivunen ja Lehtinen (2015, 178–194) toteavat on aikuisen tuki lapselle tärkeää lapsen osallistumisen ja toiminnan kannalta. Neitola (n.d.) myös toteaa, että helposti tulistuvan tai tavaroita heittelevän lapsen ei ole helppoa päästä mukaan vertaisryhmätoimintaan. Tämä on tärkeää muistaa, sillä varhaiskasvatuksessa leikki voi olla lapsia syrjäyttävää toimintaa. Vastaajista lähes jokainen havaitsi, että lasten välistä syrjintää tapahtuu eniten erilaisissa leikkitalanteissa. Varhaiskasvatuksessa lapset leikkivät paljon, joten on luonnollista, että myös syrjintää ja syrjäytymistä tapahtuu eniten leikissä. Onhan leikki lapsen luontainen tapa toimia, kokea ja oppia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 40–41). Tuloksista voidaan myös tulkita, että lapsen sosioekonomisella asemalla on merkitystä. Kotoa huoltajilta voi tulla ohjeita kenen kanssa lapsi saa leikkiä. Lisäksi kyselyn vastauksien perusteella voidaan tulkita, että varhaiskasvatuksen työntekijöiden on tärkeää havainnoida lasten leikkiä ja puuttua pieniinkin epäkohtiin ennen kuin toiminta muuttuu syrjinnäksi.

On myös tärkeää muistaa leikin merkitys sosiaalisten taitojen opettajana. Leikki on avain lapsen sosiaalisiin taitoihin. Liuska ja Turunen (2015, 19) toteavat, että positiiviset leikkikokemukset tutkitusti parantavat lapsen sosiaalisia taitoja, sekä itsetuntoa ja vaikuttavat myönteisesti kognitiivisten taitojen kehitykseen. Hyvät sosiaaliset taidot ehkäisevät syrjäytymistä (Neitola n.d.). Aiemmissä tutkimuksissa käy myös ilmi, että sosiaalisia taitoja voidaan kehittää nukkeleikeillä. Nukkeleikit aktivoivat aivojen alueita, joiden avulla lapset voivat kehittää sosiaalisia taitojaan. Tarjoamalla nukkeleikkejä on todennäköisempää, että kasvatamme vahvan ja välittävän sukupolven. (Hashmi,

Vanderwert, Price & Gerson 2020.) Tutkimuksessa vastaajat havaitsivat, että määrätyt leikit ja leikkiporukat ovat tärkeitä syrjäytymisen ehkäisyssä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että nukkeleikit ovat tärkeitä sosiaalisten taitojen, kuten empatian harjoittajia.

Varhaisen puuttumisen sekä vertaisryhmien merkitys

Varhainen puuttuminen on yksi keskeinen keino ehkäistä syrjäytymistä. Kyselyn vastauksien perusteella korostui varhaiskasvatuksen työntekijöiden havainnointi ja välittömästi pieniinkin epäkohtiin puuttumisen taidon tärkeys.

Vertaisryhmät ovat merkityksellisiä lapsen sosiaalisten taitojen kehityksessä. Vertaisryhmien ulkopuolelle jäävät lapset ovat heikossa asemassa sosiaalisten taitojen oppimisessa, sillä sosiaaliset taidot kehittyvät ja ne opitaan ainoastaan muiden kanssa. Lapsi, joka jää vertaisryhmän ulkopuolelle on sama asia kuin lapsi, joka opettelisi uimaan ilman, että pääsee veteen. (Junttila 2015, 179.) Laine (2002) tutkimuksessaan korostaa lapsia, jotka jäävät erilleen lapsuuden sosiaalisista suhteista, sekä kanssa käymisestä ikäisten kanssa katsottiin olevan syrjäytymisriskissä. Vertaisryhmätoiminta on tärkeää lapsen normaalille kasvulle ja kehitykselle. Lapsi tarvitsee sosiaalisia suhteita kehittyäkseen yhteiskunnan jäseneksi. Päiväkoti-ikäiselle lapselle päiväkotiryhmä on usein yksi tärkeimmistä vertaisryhmistä. Tämän vuoksi on tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilökunta havaitsee ulkopuolelle jäävät lapset, sekä ohjaa ja tukee heitä mukaan toimintaan.

Lapsen erilaisuus syrjäytymisessä ja syrjinnässä

Vastauksien perusteella voidaan tulkita, että erilaisuus tai poikkeavuus lapsessa voivat johtaa siihen, että lapsi syrjäytyy tai häntä syrjitään. Toisinaan myös jollain tapaa erilaiset tai poikkeavat lapset voivat olla niitä, jotka syrjivät. Erilaisuuden syiksi tuloksissa nousivat vaatteet, ulkonäkö, poikkeava puhetapa, haju sekä erilaiset kiinnostuksen kohteet. Lisäksi luonteenpiirteet kuten ujous, arkuus, hiljaisuus, vetäytyneisyys ja näkymättömyys olivat luonteenpiirteitä, joiden vuoksi lasta syrjitään tai hän syrjäytyy itse toiminnasta. Lisäksi ääripään luonteenpiirteiden omaavat lapset kuten villit, kovaääniset ja aggressiiviset lapset olivat usein lapsia, joiden kanssa ei haluttu leikkiä. Vastaajat havaitsivat, että kyseisten lasten kanssa tulee herkemmin riitaa ja heitä myös pelättiin. Koivunen ja Lehtinen (2015, 194) totesivatkin, että kun lapsi käyttäytyy hyökkäävästi herättää se usein

muissa lapsissa torjuntaa. Lisäksi muutamissa vastauksissa työntekijät havaitsivat, että tukea tarvitsevat lapset koettiin erilaiseksi ja siksi heitä syrjittiin. Kyselyn vastausten perusteella varhaiskasvatuksen työntekijät kuitenkin kokivat, että erilaisuuden hyväksyminen on tärkeää jo varhaislapsuudessa ja tämän vuoksi varhaiskasvatuksessa on tärkeää keskustella lasten kanssa erilaisuudesta.

Yksinäiset ja kiusatut lapset päiväkodissa

Kyselyn vastauksista voidaan tulkita, että lapset kokevat yksinäisyyttä päiväkodissa. Tällaisia tilanteita esiintyi useimmiten leikissä, jos esimerkiksi paras kaveri puuttui päiväkodista lapsi leikki yksin. Junntila (2015, 75) totesi tutkimuksessaan, että yksinäisyydessä on tärkeää muistaa sen olevan aina subjektiivinen kokemus. Aiemmat tutkimukset todistavat myös, että yksinäisyys on vahvasti yhteydessä torjutuksi tulemiseen ja syrjäänvetäytyvään käytökseen (Junntila 2015) Erityisesti siis torjuttuja ja syrjäänvetäytyviä lapsia on tärkeää havainnoida päiväkodissa.

Yksinäisyys liittyy myös vahvasti kiusaamiseen. Ja kiusaaminen yksinäisyyteen. Kiusattu lapsi voi päiväkodissa kokea yksinäisyyttä, koska kiusattu jää ulkopuolelle omasta yhteisöstään. Aiemmissa tutkimuksissa todetaan, että sosiaaliset- ja tunneharjoitukset vähentävät suoraan tai välillisesti kiusaamista, sekä kiusaamisessa systemaattinen toiminta on tärkeää (Kaski ja Nevalainen 2017, 172). Johtopäätöksenä voidaan siten todeta, että yksinäisyys, kiusaaminen, syrjäytyminen, syrjintä ovat kaikki vahvassa kytköksessä toisiinsa ja tätä kaikkea esiintyy jo päiväkotikäisillä lapsilla.

Sosiaalisten-, tunne- ja kaveritaitojen harjoittelulla syrjäytymistä vastaan

Vastauksien perusteella varhaiskasvatuksen henkilökunta piti tärkeänä tunne- ja kaveritaitojen harjoittelua. Vastaajista lähes neljäsosa harjoitteli lasten kanssa tunne- ja kaveritaitoja erityisesti, jos havaitsi lasten välistä syrjintää tai jonkin lapsen syrjäytymistä. Vastaajista melkein puolet kertoi, että tunne- ja kaveritaidot ovat erityisen tärkeitä syrjäytymisen ennaltaehkäisevänä toimintana. Sosiaaliset- ja tunnetaitoharjoitukset vähentävät tutkitusti suoraan tai välillisesti kiusaamista (Kaski ja Nevalainen 2017, 172). Repo (2015, 16–27) taas toteaa, että konfliktien riski kasvaa lapsilla, jotka eivät pysty säädellä negatiivisia tunteitaan. Kun taas lapsilla, jotka pystyvät säätelemään tunnekäyttäytymistään kykenevät he taitavampaan vuorovaikutukseen ja näin ollen konfliktit ovat

vähäisempiä. Kiusaaminen ja kiusatuksi joutuminen, sekä konfliktit ovat tutkitusti syitä joutua lapsuudessa sosiaalisesti syrjäytyneeksi, koska lapsi ei pääse osallistumaan normaalilla tavalla toimintaan. Kaski ja Nevalainen (2017) toteavat kiusaamiseen pahimmillaan johtavan mielenterveysongelmiin, syrjäytymiseen tai jopa itsemurhaan. Repo (2015, 14) toteaa kiusaavilla lapsilla olevan kasvanut riski myöhemmässä elämässä epäsosiaaliseen elämään. Kuten päihteisiin ja rikoksiin ja näin ollen syrjäytymiseen muusta yhteiskunnasta. Kiusaamiseen ja kiusattuna oloon on siis erityisen tärkeää puuttua jo varhaislapsuudessa ja näin ollen ehkäistä myös syrjäytymistä. Lisäksi on tärkeää pitää mielessä, että hyvät vuorovaikutus- ja tunnetaidot ehkäisevät syrjäytymistä (Neitola n.d.).

9 Pohdinta

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kyselyn avulla pienen keskisuomalaisen kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöiden havaintoja 3–6-vuotiaiden lasten välisestä syrjinnästä, sekä lasten syrjäytymisestä päiväkodin vertaisryhmästä. Lisäksi tarkastelin varhaiskasvatuksen henkilökunnan käsitystä pienten lasten syrjäytymisestä ja syrjinnästä. Lapsuudessa syrjäytyminen on vahvasti yhteydessä lähiyhteisöön. Tutkimuksessa tarkastelin kuitenkin sosiaalista syrjäytymistä, joka on päiväkotiyksikössä yksi yleisin lapsilla näyttäytyvä syrjäytymismuoto. Tutkimuksessani halusin tehdä näkymättömästä näkyvää. Syrjäytymistä lapsuudessa on tutkittu vähemmän kuin esimerkiksi nuoruusiässä. Lehtonen (2018) toteaa kuitenkin, että tutkimukset osoittavat syrjäytymisen voivan alkaa jo lapsuudessa. Media antaa yleensä kuvan, että syrjäytynyt ihminen on sulkeutunut, arka, hiljainen tai ujo. Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että myös ääripään luonteenpiirteet omaavat lapset ovat vaarassa joutua syrjinnän kohteeksi ja tämän myötä myös syrjäytymiskierteeseen.

Varhaiskasvatus on tärkeä vaihe lapsen kasvussa ja oppimisessa. Laadukas varhaiskasvatus ehkäisee syrjäytymistä. Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa lapsi voi kokea osallisuutta, oppimista ja turvallisia vertaissuhteita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 7–14.) Syrjäytymistä ja syrjintää tapahtuu kuitenkin yhteiskunnan joka tasolla. On tärkeää, että varhaiskasvatuksen työntekijät voivat ehkäistä lasten välistä syrjintää, sekä syrjäytymistä varhaiskasvatuksen vertaisryhmissä. Syrjäytymisen ja syrjinnän ehkäisyssä yhteistyö lapsen huoltajien kanssa on tärkeää. Kaikkea ei voida laittaa varhaiskasvatuksen vastuulle. Lisäksi lapsen huoltajat ovat lapsensa parhaita asiantuntijoita.

Tutkimustuloksissa on kuitenkin tärkeää huomioida, että kyselyyn vastasi vain 18 varhaiskasvatuksen työntekijää. Vastaukset olivat kuitenkin monipuolisia ja laajoja, joten tutkimuskysymyksiin saatiin vastaus tämän kunnan osalta. Kuten yksi vastaajistakin oli maininnut, olisivat vastaukset varmasti olleet hyvin erilaisia, jos asiaa olisi tutkittu eri paikkakunnalla. Mm. monikulttuurisuus olisi varmasti voinut vaikuttaa vastauksiin? Havaintoja ei voida kuitenkaan yleistää, koska ne ovat vain yhden kunnan työntekijöiden havainnot.

Opinnäytetyö tuotti tärkeää tietoa kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöiden havainnoista lasten välisestä syrjinnästä, sekä lasten syrjäytymisestä päiväkodin vertaisryhmässä. Keskeisiksi tuloksiksi syntyi varhaiskasvatuksen työntekijöille tietoa millaisissa tilanteissa lapset syrjivät toisiaan tai miksi lapsi syrjäytyy varhaiskasvatuksen vertaisryhmissä. Lisäksi varhaiskasvatuksen työntekijät saavat tärkeää tietoa siitä, kuinka syrjintää voidaan ennaltaehkäistä jo varhaiskasvatuksessa. Syrjäytymisen ennaltaehkäisy on hyvin tärkeää jo varhaislapsuudessa, sillä varhaislapsuudessa luodaan pohja tulevaisuudelle. Sen lisäksi, että kunta saa tietoa omasta lasten varhaiskasvatuksen syrjäytymistilanteesta, opinnäytetyö tarjoaa lisää tietoa koko alalle. 1.6.2023 tuleva lakimuutos voi haastaa varhaiskasvatuskenttää ja toivon opinnäytetyöstäni olevan apua myös lakimuutoksesta johtuviin tasa-arvosuunnitelman ja yhden-vertaisuussuunnitelman laatimiseen.

Tällä hetkellä myös hanketyössäni, jonka päätavoite on syrjäytymisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa, pidän tunnetaitokerhoa kunnan päiväkodeissa. On ilo huomata, että se tutkitusti ehkäisee syrjäytymistä, sekä vastaajat eli tutkimuskunnan työntekijät pitivät sitä tärkeänä.

9.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyön eettisyyttä täytyy tarkastella läpi koko opinnäytetyön. Tärkein opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden kriteeri on tekijä itse. Kaikilla tieteenaloilla tutkijaa ohjaa yleiset eettiset periaatteet. Hyvän tieteellisen käytänteen peruseriaatteita tutkijalle ovat olla koko työskentelyprosessin ajan luotettava, rehellinen, arvostava ja vastuullinen (Keiski, Hämäläinen, Karhunen, Löfström, Näreaho, Varantola, Spoofo, Tarkiainen, Kaila & Aittasalo 2023, 11). Lisäksi tutkijan täytyy kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta (Kohonen, Kuula-Luumi & Spoofo 2019,7).

Opinnäytetyössä muiden tekstien käytössä tulee antaa niille kuuluva arvo, sekä viitata niihin asianmukaisella tavalla (Keiski ym. 2023, 14). Pysin koko opinnäytetyöprosessin työskentelemään hyvät tieteelliset käytänteet huomioiden. Avasin työssäni jokaisen työskentelyvaiheen. Lisäksi tietolähteeni on valittu tarkkaan ja harkitusti, sekä pyrin käyttämään opinnäytetyöni luotettavuuden vuoksi vain mahdollisimman tuoreita tutkimuksia. Käytin opinnäytetyössäni suurimmaksi osaksi 2010 jälkeen julkaistuja tutkimuksia. Kuten aiemminkin on mainittu, on syrjäytymistä tutkittu vähän varhaislapsuudessa. Tämän vuoksi olen joutunut ottamaan mukaan myös 2000 luvun alussa julkaistun tutkimuksen. Tutkimuksessani toisten tekstiä ei ole plagioitu. Enkä ole myöskään plagioinut itseäni eli omaa tutkimustani vaan olen säilyttänyt vastaukset alkuperäisinä. Lisäksi olen pyrkinyt noudattamaan lähdeviittauksissa erityistä tarkkuutta.

Talvella 2022 opinnäytetyöni suunnitelman hyväksymisen jälkeen hain tutkimusluvan. Luvan myönsi kunnan peruspalvelujohtaja, jonne tutkimukseni toteutin. Tämän jälkeen aloitin kyselyni tekemisen. Saatekirjeessäni korostin vastaajille, että vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja kysely toteutetaan täysin anonyymina. Ennen varsinaisen kyselyn lähettämistä koe testasin tutkimuskyselyni. Testivastauksilla pystyin arvioida kysymyksen laatua, eettisyyttä, sekä antoivatko ne vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Käsitteenä syrjäytyminen on haastava, kuten edelläkin on mainittu ei syrjäytymiselle ole yhtä oikeaa määritelmää. Tutkimuskyselyni alussa oli avattu vastaajille, mitä juuri tässä kyselyssä tarkoitetaan syrjäytymiskäsitteellä. Työntekijät eivät kysyneet minulta tarkennusta kyselystäni, vastaukset antoivat minulle vastauksia tutkimuskysymyksiini, joten koen vastaajien ymmärtäneen käsitteen syrjäytyminen toivotulla tavalla.

Koko aineiston analysoinnin ja tulosten kirjoittamisen aikana ei työstäni voida tunnistaa yhtään vastaajaa. Tulosten yhteydessä olevat lainaukset nimesin V1, V2 ja niin edelleen. Ammattinimikkeitä ei ole kirjoitettu auki yksilöllisyyden suojelemiseksi. Lisäksi tutkimuksessa ei mainita missä kunnassa tutkimus on toteutettu vaan käytetty ilmaisua: pieni keskisuomalainen kunta. Tämä lisää anonyymiyttä entisestään. Itselläni on kokemusta varhaiskasvatuksen yksiköissä työskentelystä. Tutkimusta tehdessäni olen tietoisesti ottanut etäisyyttä omiin kokemuksiini. Olen pyrkinyt koko työni toteuttamisen ajan, ettei omat kokemukseni vaikuta tutkimustulosten analysointiin. Kuten

Kohonen ym. (2019) toteavat täytyy tutkimus toteuttaa niin, että siitä ei aiheudu haittaa vai vahinkoa kenellekään.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden tutkiminen on kuitenkin haastavampaa kuin kvantitatiivisissa tutkimuksissa (Kananen 2012, 172). Opinnäytetyössäni luotettavuutta lisää kuitenkin se, että tutkimusaineistona oli 18 varhaiskasvatuksen työntekijän vastaukset yhden kunnan osalta. Tuloksia ei voida kuitenkaan yleistää, sillä aineisto koski vain yhtä kuntaa. Opinnäytetyöni tutkimustulokset tukivat kuitenkin aiemmista tutkimuksista saatuja tuloksia. Hirsijärvi (2009, 231) toteaaakin jos kaksi päätyy samanlaiseen tulokseen, voidaan tulosta pitää reliabelina.

9.2 Ammatillinen kasvu

Sosiaalialan arvot koostuvat viidestä pääarvosta. Yksi näistä on sosiaalinen oikeudenmukaisuus, jonka alta löytyy negatiivisen syrjinnän vastustaminen. Sosiaalialan ammattihenkilön velvollisuu-teen kuuluu estää syrjintää. (Ranta, Lehtinen, Sulkakoski, Turunen, Niemi, Järveläinen, Martti & Rantanen 2023, 4–21.) Tämän vuoksi tutkin opinnäytetyössäni syrjäytymistä ja syrjintää. Tutkitusti varhainen puuttuminen voi ehkäistä suurempia yhteiskunnallisestikin kalliita syrjäytymisestä joh-
tuvaa kustannuksia.

Syrjäytyminen ja syrjinnän tutkiminen on ollut hyvin opettavaista. Opinnäytetyötä valitessani oli itselleni tärkeää, että valitsen ajankohtaisen, mielenkiintoisen sekä työlleni tärkeän aiheen. Ennen opinnäytetyöni aiheen valitsemista olin seurannut vahvasti uutisointia varhaiskasvatuksen tilan-
teesta, sekä perehtynyt varhaiskasvatusta sääteleviin asiakirjoihin.

Heti kun olin valinnut aiheeni, sekä aloittanut opinnäytetyöni tekemisen ymmärsin, kuinka vähän varhaislapsuudessa aihetta on tutkittu. Varhaislapsuudessa syrjäytymiskäsitteen käyttäminen oli haastavaa. Aluksi oli tärkeää tiedostaa millaista syrjäytymistä työssäni tutkin, sekä mitkä ovat riski-
tekijät, jotka vaikuttavat lapsuudessa syrjäytymiseen. Pelkästään jo teoriatieto opetti minua pal-
jon. Lisäksi tutkimuskyselyni vastaukset toivat aiheeseen syvempää ja juuri työskentelykuntani
ajankohtaista tilannetta esiin.

Tämä oli kuitenkin ensimmäinen kerta, kun tein minkäänlaista tutkimusta ja kaikki sen ympärillä oli minulle täysin uutta. Ajoittain työn eteenpäin vieminen oli haastavaa. Erityisesti haasteita koin

kyselytutkimukseni vuoksi, jotta saisin riittävän vastausmäärän. Kuitenkin kyselyn yhtäläisyyksien oivaltaminen teoretiedon kanssa, sekä erilaiset onnistumisen kokemukset veivät minua prosessissa eteenpäin.

Koen, että opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan tuki omaa ammatillista kasvuani vahvasti. Työn tekeminen oli pitkä ja raskas projekti, joka vaatii sinnikkyyttä ja halua saattaa työ valmiiksi. Työn vaatimukset varhaiskasvatuskentällä, sekä sosiaalipuolella kovenevat koko ajan. Työn edessä tuli paljon pohdittua, kuinka itse toimii tulevaisuudessa lasten kanssa tukien lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja ehkäisten mahdollista lasten välistä syrjintää, sekä syrjäytymistä vertaisryhmistä. Lisäksi tietoisuus tutkittua tietoa lukiessani on kasvanut merkittävästi koskien lasten yksinäisyyttä, kiusaamista, osallisuutta ja syrjäytymistä. Käytännössä laadukas syrjäytymisen ehkäisy vaatisi huomattavasti lisää henkilöstöresursseja.

9.3 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet

Kyselyn tulokset jaettiin kunnan työntekijöille koulutus- ja kehittämispäivässä. Opinnäytetyöntekijä yhdessä kunnan varhaiskasvatuksen johtotiimin kanssa miettii, kuinka lasten syrjäytymistä ja syrjintää voitaisiin ennaltaehkäistä entistä paremmin kunnan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) velvoittavat jokaista päiväkotia liittämään paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan: kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen – suunnitelman (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022, 37). Lisäksi 1.6.2023 varhaiskasvatukseen tulevan tasa-arvolakimuutoksen vuoksi varhaiskasvatustyöntekijöiden täytyy laatia yhdenvertaisuussuunnitelma, jossa tarkennetaan syrjintään liittyviä velvoitteita. Koen, että tuloksia voisi hyödyntää myös näihin. Lisäksi opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen arjessa työntekijöiden apuna havainnoida lasten välistä syrjintää ja ennaltaehkäistä sitä. Tuloksien myötä työntekijät toivottavasti osaavat tarkastella oikeita asioita entistä paremmin lasten syrjäytymistä ja syrjintää vastaan.

Kuten aiemminkin on mainittu, on syrjäytymistä lapsuudessa tutkittu vähän. Syrjäytymistä lapsuudessa olisikin mielenkiintoista tutkia lapsen näkökulmasta, joka olisi hyvä jatkotutkimusaihe. Rooskin (2016, 19) toteaa, että lasten tuottama tieto eroaa aikuisten tuottamasta. Sillä lasten toimintojen lähtökohdat ja motiivit eivät ole samanlaisia kuin aikuisten.

Eräs vastaajista kiteytti tutkimuksen aiheen seuraavanlaisesti:

Aihe on tärkeä, ja muistutan vielä, miten haavoittuvassa asemassa meidän tukea tarvitsevat lapsemme ovat. Olemme onnistuneet varhaiskasvatustehtävässämme vain niin hyvin, miten kaikkein heikoimmassa asemassa oleva lapsemme on päivänsä kokenut. (V17)

Lähteet

- Aaltola, J. & Valli, R. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: viirikkeitä aloittelevalla tutkijalla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. Toim. H. Raivio. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 7/2018. Viitattu 12.1.2023. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN ISBN 978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN%20ISBN%20978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y).
- Forsberg, T. 2022. Hintojen nousu lisännyt lapsiperheiden ahdinkoa: Arviolta 130 000 lasta elää nyt köyhyydessä. Yle uutinen. Viitattu 30.1.2023. <https://yle.fi/a/75-20006310>.
- Forssén, K., Laine, K. & Tähtinen, J. 2002. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Marginaalit ja sosiaalityö. Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 81–104.
- Frekvenssi ja suhteellinen frekvenssi. N.d. Peda.net. Viitattu 28.3.2023 <https://peda.net/orivesi/perusopetus/yhteiskoulu/oppiaineet/matematiikka/tommi-kuusisto/9lk/tjt/fjsf>.
- Gillberg, S. & Ruokonen, I. 2020. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksia koronapandemian aiheuttamista muutoksista työssä keuhkokuumeella 2020. Artikkelit kasvatustieteiden ja aikajulkaisussa 1/2022, 42–66. Viitattu 30.1.2023. <https://janet.finna.fi>, Elektra.
- Hanna ja Betty suomalaisen lastentarhatoiminnan uranuurtajakaksikko. Nd. Artikkelit lastentarhamuseon internetsivuilla. Viitattu 29.4.2023. <https://lastentarhamuseo.fi/historiaa/hanna-ja-elisabeth/>.
- Hashmi, S., Vanderwert, R., Price, H. & Gerson, S. 2020. Exploring the Benefits of doll play through neuroscience. Frontiers in human neuroscience. Viitattu 16.4.2023. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnhum.2020.560176/full>.
- Heikkilä, M. 2020. Perheen kasautuva huono-osaisuus näkyy lapsissa pitkään – Ilmaiset harrastukset voivat tasoittaa tietä köyhille lapsille. Viitattu 29.4.2023. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/perheen-kasautuva-huono-osaisuus-nakyy-lapsissa-pitkaan-ilmaiset-harrastukset-voivat-tasoittaa-tieta-koyhille-lapsille/>.
- Hirsjärvi, S. 2009a. Tutkimustyyppit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä, 195–241.
- Hirsjärvi, S. 2009b. Tutkimuksen reliabelius ja validius. Teoksessa Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. Tutki ja kirjoita 15. uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä, 164.

livonen, E. 2016. Yhdenvertaisuus on ihmisoikeus. Artikkelin Lapsemme 4/2015- lehdessä. Viitattu 13.4.2023. <https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/yhdenvertaisuus-on-ihmisoikeus/>.

Isola, A., Kaartinen, H., Leeman, L., Lääperi, R., Scheider, T., Valtari, S., Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä on osallisuus? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Viitattu 12.1.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1.

Juhila, K. N.d. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 5.3.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>.

Junttila, N. 2015. Kavereita nolla – Lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Tammi.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä – kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Junes Print.

Kangas, J. & Brotherus, A. 2017. Osallisuus ja leikki varhaiskasvatuksessa: ”Leikittäisiin ja kaikki olisi onnellisia!” Teoksessa Toom, A., Rautiainen, M. & Tähtinen, J. (toim.), Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Kasvatusalan tutkimuksia, Nro 75. Suomen kasvatus-tieteellinen seura. Turku, 197–223. Viitattu 16.4.2023. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/231504>.

Kaski, S. & Nevalainen, V. 2017. Jo riittää – Irti kiusaamisesta ja kiusaajista. Helsinki: Taitto Keski-Suomen sivu.

Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 6/2016. Viitattu 30.4.2023. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/vaikuttava-varhaiskasvatus>.

Keiski, R., Hämäläinen, K., Karhunen, M., Löfström, E., Näreaho, S., Varantola, K., Spoof, S-K., Tarkiainen, T., Kaila, E. & Aittasalo, M. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelemisen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 2/2023. Viitattu 18.4.2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf.

Kestilä, L., Kapiainen, S. & Mesiäislehto, M. 2022. Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio. Toim. P. Rissanen. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2022. Viitattu 12.12.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144268/THL_Rap4_2022_Covid-seuranta_kevat2022_vs2.pdf?sequence=7&isAllowed=y.

- Kohonen, I., Kuula-Luumi, A. & Spoo, S-K. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu. Viitattu 8.11.2022. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.
- Koivula, M. & Laakso, M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys, kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino, 108–128.
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa – Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Korkeakivi, R. 2018. Varhaiskasvatus juhlii: ensimmäinen lastentarha perustettiin 130 vuotta sitten – uusi laki voimaan syyskuun alussa. Opetusalan ammattijärjestön uutinen. Viitattu 4.1.2023. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2018/varhaiskasvatus-juhlii-ensimmainen-lastentarha-perustettiin-130-vuotta-sitten--uusi-laki-voimaan-syyskuun-alussa/>.
- Laine, K. 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Neitola, M. (toim.) Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura. Viitattu 6.11.2022.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 8.8.1986/609. Viitattu 1.5.2023. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>.
- Lapsen oikeuksien sopimus. 2015. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimus. Unicef. Viitattu 10.1.2023. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>.
- Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen. 2019. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus ja kulttuuriministeriön tiedote. Viitattu 17.3.2023. <https://okm.fi/varhaiskasvatusoikeus>.
- Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Nd. Opetushallitus. Viitattu 12.4.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lasten-sosioemotionaalisten-taitojen-tukeminen-varhaiskasvatuksessa>.
- Lehto, V-P. 2018. Syrjäytyminen saattaa alkaa jo varhaislapsuudessa. Turku. Viitattu 8.11.2022. https://www.turku.fi/uutinen/2018-10-05_syrjaytyminen-saattaa-alkaa-jo-varhaislapsuudessa.
- Leskelä, R-L., Käsmä, L., Jokiranta, V., Salonen, N., Valtakari, M., Yli-koski, M. & Määttä, M. 2022. Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelurakenne, rahavirrat sekä seurannan haasteet. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2022. Viitattu 11.12.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/TRVJ_1_2022_Nuorten_syrjaytyminen.pdf.
- Liiska, K. & Turunen. T. 2015. Häijyherneitä ja lempeyslientä. Juva: Bookwell.

Lämsä, A-L. 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Viitattu 30.1.2023. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514290213.pdf>.

Majlander, S., Kilpeläinen, K & Tuunainen, S. 2022. Väestöryhmät, joiden tilanne heikkeni koronaepidemian aikana: Miten ottaa huomioon haavoittuvassa asemassa olevat hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä? Työpaperi 61/2022. Suomen kestävän kasvun ohjelma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Viitattu 30.1.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145809/URN_ISBN_978-952-408-013-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Monivalintakysymykset: kaikki mitä sinun tarvitsee niistä tietää. N.d. Viitattu 31.1.2023. <https://fi.surveymonkey.com/mp/multiple-choice-questions-everything-you-need-to-know/>.

Neitola, M. N.d. Sosiaalisemotionaaliset taidot. Viitattu 30.4.2023. <https://sites.utu.fi/rinnalla/sisaltoalueet-ja-asiantuntijat/sosiaaliemotionaaliset-aidot/>.

Nivala, E. 2021. Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. Viitattu 6.5.2023. <https://sites.utu.fi/rinnalla/sisaltoalueet-ja-asiantuntijat/sosiaaliemotionaaliset-aidot/>.

Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka – Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Pieni lapsi ei kiusaa luonnostaan. N.d. Lehistötiedote. PS-kustannus. Viitattu 23.4.2023. https://sosiaalialantietopalvelu.fi/lehistotiedotteet/pienet_lapset_lehistotiedote.pdf.

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2019. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ranta, E., Lehtinen, U., Sulkakoski, S., Turunen, H., Niemi, P., Järveläinen, M., Martti, M. & Rantanen, P. Arki, arvot ja etiikka. 2023. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 3. painos. Heikkinen, A. (toim.) Forssa: PunaMusta.

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen – Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveydenkeskusliitto.

Reivinen, J. & Vähänkylä, L. 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Suomen Akatemia.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Rikoslaki 19.12.1889/39. Viitattu 22.5.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., Haapakorva, P., Kiilakoski, To., Pekkarinen, E., Kääriälä, A., Aaltonen, M., Huotari, T., Merikukka, M., Salo, J., Juutinen, A., Pesonen-Smith, A. & Gissler, M. 2018. Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti 7/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 10.12.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137104/URN_ISBN_978-952-343-152-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Ryhmätoiminta ja toiminnalliset menetelmät. 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Viitattu 30.1.2023. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas/palvelun-sisallot/ryhmatoiminta-ja-toiminnalliset-menetelmat>.

Salmi, M., Mäkelä, J., Perälä, M-L. & Kestilä, L. 2012. Lapsi kasvaa kunnassa – miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskiä. Päätösten tueksi 1/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 11.12.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90826/URN_ISBN_978-952-245-690-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Sevänen, S. 2019. Syrjäytyminen vaatii varhaista puuttumista. Viitattu 20.4.2023. <https://dialogi.diak.fi/2019/03/21/syrjailyminen-vaatii-varhaista-puuttumista/>.

Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731. Viitattu 22.5.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Sutela, E., Törmäkangas, L., Toikka, E., Haapakorva, P., Hautakoski, A., Hakovirta, M., Rasinkangas, J., Gissler, M. & Ristikari, T. 2016. Nuorten hyvinvointi ja syrjäytymisen riskitekijät Suomen kuu-
dessa suurimassa kaupungissa. Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu. Raportti 5/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 8.12.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130760/URN_ISBN_978-952-302-662-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Stagnitti, K. N.d. Play. Learn to play. Viitattu 13.4.2023. <https://www.learntoplayevents.com/play/>.

Syrjintä. N.d. Yhdenvertaisuus valtuutettu. Viitattu 22.5.2023. <https://syrjinta.fi/syrjinta>.

The practice of Play with Dr. Stuart Brown. N.d. Taking charge of your health & wellbeing. Viitattu 16.4.2023. <https://www.takingcharge.csh.umn.edu/practice-play-dr-stuart-brown>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valmiuslaki. 29.12.2011/1552. Viitattu 30.1.2023. <https://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2011/20111552>.

Valli, R. 2001. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Valtion erityisavustus varhaiskasvatuksen tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin ja laadun kehittämiseen. N.d. Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). Viitattu 30.1.2023. <https://okm.fi/-/valtion-erityisavustus-varhaiskasvatuksen-tasa-arvoa-edistaviin-toimenpiteisiin-ja-laadun-kehittamiseen-vuosille-2022-2023>.

Varhaiskasvatuslaki. 13.7.2018/540. Viitattu 9.1.2023. <https://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2018/20180540>.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022. Opetushallitus. Viitattu 9.1.2023. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8274670>.

Veirto, U. 2020. Syrjäytyneistä enemmistö nuoria miehiä – Kierre olisi mahdollista katkaista jo koulussa – Miksi näin ei tapahdu? Tampereen yliopiston sosiaali- ja terveystieteiden professori Juho Saaren haastattelu. Apu lehdessä. Julkaistu 26.2.2020. Viitattu 11.12.2022. <https://www.apu.fi/artikkelit/syrjaytyneista-enemmisto-nuoria-miehia-kierre-olisi-mahdollista-katkaista-jo-koulussa-miksi-nain-ei-tapahdu>.

Velvoite laatia tasa-arvosuunnitelma laajenee varhaiskasvatukseen. 2023. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote. Viitattu 29.4.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/velvoite-laatia-tasa-arvosuunnitelma-laajenee-varhaiskasvatukseen>.

Vuorisalo, M. & Eerola-Pennanen, P. 2017. Eriarvoistuminen ja kamppailut omasta asemasta. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino, 234–248.

Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325. Viitattu 23.4.2023. <https://www.finlex.fi/laki/alkup/2014/20141325>.

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Pienten lasten vertaisryhmistä syrjäytymisen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Käsitteenä syrjäytyminen on moniulotteinen. Syrjäytymiselle ei löydy kirjallisuudesta yhtä ainoaa määritelmää. Varhaiskasvatuksessa lapsen syrjäytyminen esiintyy yleensä sosiaalisena syrjäytymisenä. Vuorisalo ja Eerola-Pennanen (2017, 135) toteavatkin, kun tarkastellaan lapsiryhmän vuoro-vaikutusta kielteisenä ilmiönä, on kiinnitettävä huomiota nimenomaan sosiaalisiin suhteisiin.

Tässä tutkimuskyselyssä toivon kiinnitettävän huomiota lapsiin, jotka ovat joutuneet aktiivisen torjunnan kohteeksi, kiusatuksi, kiusaajaksi, vetäytyvät syrjään tai kokevat yksinäisyyttä. Syrjäytymisen voi olla seurausta siis omasta tai muiden käyttäytymisestä.

Vastaamalla tähän kyselyyn annan luvan siihen, että vastauksia saa käyttää aineistona opinnäytetyöni tutkimuksessa

Kyllä _____

Taustatiedot

osa 1

1. Vastaamalla tähän kyselyyn annan luvan, että vastauksiani saa käyttää aineistona opinnäytetyön tutkimuksessa.
2. Ammattinimike?
 - Varhaiskasvatuksen opettaja
 - Varhaiskasvatuksen erityisopettaja
 - Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
 - Varhaiskasvatuksen ryhmäavustaja
 - Joku muu
3. Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksessa?
 - alle vuoden
 - 1–5 vuotta
 - 6–10 vuotta

- yli 10 vuotta

4. Kuinka monta lasta varhaiskasvatusryhmässäsi on?
5. Kuinka monta työntekijää varhaiskasvatusryhmässäsi on? (sinut mukaan lukien)
6. Oletko havainnut lasten välistä syrjintää varhaiskasvatusryhmässäsi?

Lasten välinen syrjintä varhaiskasvatusryhmässä

Osa 2

Vastaa omien havaintojesi/näkemyksesi mukaan

- Oletko havainnut lasten välistä syrjintää varhaiskasvatusryhmässäsi?
- Onko lasten välistä syrjintää helppo havaita?
- Päiväkodissamme huomioidaan tarpeeksi lapsen syrjintää? KYLLÄ/EI

Syrjintä varhaiskasvatusryhmässä

Osa 3

Vastaa omien havaintojesi/näkemyksesi mukaan

- Millaisissa tilanteissa olet havainnut lapsen syrjäytymistä?
- Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen syrjäytymiseen päiväkodin ryhmässä?
- Mistä syistä lapset syrjivät toisia lapsia?
- Miten toimit, kun huomaat ryhmässä lapsen, joka syrjäytyy?
- Miten mielestäsi syrjäytymistä voitaisiin ennaltaehkäistä?
- Mitä muuta haluat sanoa aiheeseen liittyen?

Liite 2. Aineistonkeruuseen liittyvä saatekirje

Hei sinä varhaiskasvatuksen työntekijä!

Lasten hyvinvointiin panostaminen on panostus tulevaisuuteen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö on tässä merkittävässä asemassa. Kutsun sinut ystävällisesti vastaamaan kyselyyn, jolla kerään aineistoa opinnäytetyötäni varten.

Olen sosionomi ja varhaiskasvatuksen opettajaopiskelija Jyväskylän ammattikorkeakoulusta, ja kirjoitan parhaillaan opinnäytetyötäni. Vertaisryhmiin liittyvät ongelmat alkavat näkyä jo päiväkotiyksikössä, joten tämän vuoksi tutkin opinnäytetyössäni varhaiskasvatushenkilökunnan havaintoja ja näkemyksiä 3–6-vuotiaiden lasten syrjäytymisestä varhaiskasvatuksen vertaisryhmistä. Ongelmiin puuttumiseksi tarvitaan lisää tutkimusta, jotta lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset saavat riittävät edellytykset vastata lasten tarpeisiin.

<https://forms.office.com/e/pzC7yVDVa3> -linkistä aukeaa opinnäytetyöni tutkimuskysely. Vastaus on vapaaehtoista ja voit vastata siihen täysin anonymisti. Aikaa vastaamiseen menee noin 10 minuuttia. Kerään aineistoa 14.3.–22.3. välisenä aikana. Kysely sisältää monivalintakysymyksiä ja avoimia kysymyksiä. Valmis opinnäytetyö julkaistaan kesällä 2023 ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden julkaisuille tarkoitetulla <http://www.theseus.fi> sivustolla. Opinnäytetyöni valmistumisen jälkeen kaikki materiaali tuhoetaan, eikä niitä tulla käyttämään muuhun kuin opinnäytetyöhöni. Lopusta löytyvät myös yhteystietoni, mikäli teillä on jotain kysyttävää opinnäytetyöstäni tai sen toteutuksesta.

Kiitos jo etukäteen avustasi opinnäytetyöhöni!

Ystävällisin terveisin,

Susanna Äijänen